

“Azərbaycan” qəzetinin 152-ci nömrəsinin 1-ci səhifəsi

Çərşənbə axşamı, 8 aprel 1919-cu il, nömrə 152

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci səhəyi-davamiyyəsi. Səşənbə, 7 rəcəbül-mürəccəb sənə 1337. 8 nisan 1919 sənə.

Türk və islamliğa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 1 manat.

Abunə şəraiti: Bakı üçün 1 aylığı 20 rublə, 2 aylığı 35 rublə, 3 aylığı 50 rublə. Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 25 rublə, 2 aylığı 45 rublə, 3 aylığı 60 rublə. Elan fiati: birinci səhifədə sətri 4 rublə, axırını səhifədə sətri 3 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 2 rublə.

İNNA LİLLAHİ

VƏ İNNA İLEYHİ RACİÜN

Bağır bəy və Qəhrəman bəy Rəfibəyovlar öz sevgili qardaşları **Ələkbər bəy Rəfibəyovun** həmin aprel ayının 3-ündə vəfat etdiyini kamali-hüzn və təhəssürlə [böyük bir hüzn və kədər] öz qövmlərə və dost-aşınlarına elan edirlər.

QİSMİ-RƏSMİ

Azərbaycan Hökumətinin qərarı

30 Mart 1919

Azərbaycan 100-lükləri

1) İndiyə qədər işlənməkdə olan pullardan başqa hökumət tərəfindən təsdiq edilmiş şəkildə 100 manatlıq Azərbaycan Hökuməti pulları buraxılsın.

2) Göstərilən pullar hökumət əmvalı [malları] ilə təmin edilir.

3) Maliyyə nazirinə həvalə olunsun ki, həm[in] pulların işlənməsi qanununu və buraxılması qaydalarını nəşr edib “Azərbaycan” qəzetəsinin qism-i-rəsmi şöbəsində həmin pulun 1919-cu il şəklini təsvir ilə elan etsin.

*Raisi-vükala: Fətəli xan Xoyski
Maliyyə naziri vəzifəsini ifa edən:
Əliqə Həsənzadə*

İRAN VƏ BİZ

Hökumətimiz tərəfindən bugünlərdə İran paytaxtı Tehrana bir heyəti-mürəx-xəsə [nümayəndə heyəti] göndərilmişdir. Heyəti-mürəxxəsənin məqsədi yeni təşəkkül etmiş Azərbaycan Cümhuriyyətini İran Hökumətinə müərriflik edib də [tanıtmaq], bu iki müsəlman dövləti arasında hüsn-münasibət [yaxşı münasibətlər] təsis və təmin etməkdir.

İran ilə dini, mədəni və tarixi münasibətimizdən əlavə, sıxı bir müqəddərati-siyasiyyətimiz vardır.

İranın səlaməti bizim üçün, bizim səlamətimiz İran üçün son dərəcədə mühümdür.

Daima zərbələrini yediyi cahangir [imperialist] Rusiya yerində, iləridə yenə inkişaf etmək həvəsinə düşəcəyi mühaqqəq olan Rusiya ilə öz arasında müstəqil bir Qafqaziya görmək İranın əxəss [başlıca] amalı təşkil etməlidir. Müstəqil Qafqaziya içərisində müstəqil və nüfuzlu bir müsəlman hökumətinin vücudu isə bilxəssə İran vətənpərvərlərini sevindirir.

Biz əminiz ki, dərin düşünür İran mütəfəkkirləri bu sevincə yabançı deyildirlər. Burada İrani təmsil edən siyasi

nümayəndələrin hər münasibət gəldikcə ibraz etməkdə [göstərməkdə] olduqları dostluq və qardaşlıq hissiyyatları bizə bu əmniyyəti verir.

Araz nəhrinin yuxarısında təşəkkül edən mədəni bir islam cümhuriyyətinin hər halda İran üçün faydalı olacağı İran siyasiyyunundan [siyasətçilərindən] ötrü şübhəli bir məsələ halında olmasa gərək.

Dini və mədəni münasibətdən əlavə, İran ilə Cümhuriyyətimiz miyanında [arasında] hər bir münasibətdən daha qüvvətli bir rabitə vardır: iqtisadi rabitə. İran bizimlə külliyyətli surətdə ticarət etməkdədir. Bakı bəndəri [limanı] ta əski zamanndan bəri İran ticarətinin ən mühüm bir qapısını təşkil edir.

Bakı mədənləri Şimali İrandan gələn əməllərlə [fəhlələrlə] işlər, Bakı və Gəncə vilayətlərinin pambığı, buğdası və sair hübubatı [dəni bitkiləri] İran Azərbaycanının əmələsi olmazsa, toplanmamış qalar.

Bundan əlavə, Cümhuriyyətimiz ilə şahlıq arasında ədəbi və tərbiyəvi böyük bir qarabət [yaxınlıq] və münasibət vardır.

Ədəbiyyatımız, ədiblərimiz, şairlərimiz, mühərrirlərimiz – bilxassə əski məktəbdən yetişənləri – İran feyzi ilə pərvəriş bulmuşlardır [qidalanmışlar]. Firdovsi, Sədi, Hafiz, Ömər Xəyyam, Molla Rumi və sair İran səramədani-süxəni [söz ustaları] bizimkilər tərəfindən adətən mənimisənmişlərdir. İçərimizdə İran üsulu tərbiyə almışlarımız, fars ədəbiyyatı ilə aşına maraqlılarımız az deyildir. Hələ Nizami, Xaqani, Məhsəti kimi İran ədəbiyyatı-qədiməsinin axırkı dövrəsinə adlı şairlər yetişdirməklə də iftixar edərik.

Azərbaycan ədəbiyyatının üstadi-əvvəli, şeyxüşşüərə [şairlərin şeyxi] Füzuli, bu türk Hafizi bu gün Arazın şimalından ziyadə cənubunda mərufdur [tanınır]. Nəbati, Raci, Məhəmməd Bağır, Dilsuz, Ləli və sairə kimi Azərbaycan gülşəni-ədəbiyyatına [ədəbiyyat bağçasına] başqa bir rəng və ruğən [parlaqlıq] verən ədiblər İranın yetişdirmiş olduğu güllər, çiçəklərdir.

Qafqaziya Azərbaycanı İrandan aldığı borcu mümkün olduğu qədər iadə etməyə dəxi çalışmışdır.

Yeni Azərbaycan ədəbiyyatının bərəkətli səhnəsini təşkil edən Bakı mətbuatı heç bir zaman İrana yabançı qalmamışdır. Burada nəşr olunan mətbuatı-mövqutə [dövri mətbuat] hər zaman İran qüssələri ilə qüssələnmiş, onun sevincələri ilə sevinmişdir. Bunun üçün də o, İranda rəğbət qazanmış, bilxassə Təbriz Bakı mətbuatının ikinci mərkəzi-tövzisi [paylanma mərkəzi] olmuşdur. “Molla Nəsrəddin” məcmuəsinin müvəffəqiyyəti isə İranın yalnız türkcə danışan şəhərlərinə deyil, bütün mühüm mərkəzlərinə qədər şamil olmuşdur.

Nəbati bizdə olduğu qədər, Seyid Əzim də İranda mərufdur. Biz Ləlini bildiyimizdən ziyadə, İran mərhum Sabiri tanıır, “Hop-hop”un “Mən deyən oldu, sən deyən”ini hamı çocuqlar əzbərdən oxur.

Musiqimiz kəndinə məxsus bir xüsusiyəti mühafizə etməklə bərəbər, əsas etibarilə İran musiqisidir. Böylə ikən opera və operettalarımız vasitəsilə biz bu xüsusda dəxi müqabil bir təsir etməqlə borcumuzu verməkdəyiz.

Dramaturqlarımızın yazdığı faciə və

komedilər isə yalnız Təbrizdə deyil, Rəşt-də, Qəzində, hətta Tehranın özündə belə müvəffəqiyyətlə tamaşa edilir. Aktorlarımız, kamali-məmnuniyyətlə qeyd eyləyirik, Tehranın bütün ədəbi məhfillərində [dairələrində] məzhəri-qəbul olaraq [qəbula nail olaraq] hətta Şah həzrətlərinin sarayına belə hülul eyləmişlərdir [daxil olmuşlardır].

Möhtəşəm bir tarixə, parlaq bir mədəniyyətə malik olan şirü-xurşid məmləkəti kəndinə müstövli olan [onu istilə edən] istibdad sayəsində uzun bir inhitat [düşüş, geriləmə] dövrəsi keçirdi. Bu dövrəyə bir intəha vermək qəsdilə İran milləti məşrutiyət [məşrutəçilik, konstitusiya tərəfdarlığı] bayrağını qaldırdı, cihada başladı.

Bakı mətbuatının bu yoldakı xidməti inkar edilməz. Qafqaziya türklərinin fikri-hürriyyətlə məşbu [dolu] olanları bir an əvvəl İrana atıldılar, dindaşlarına kömək etməyi bir vəzifeyi-vidaniyyə bildilər.

Kəndi səadətini təmin üçün icra eylədiyi böyük mübarizədə, bir az da olsa, İran millətinə – bildiyim və bacardığım qədər – yardım edənlərdən olmaqla iftixar eylərəm. Bu sənələrin, iranlı vətənpərvərlərlə bərəbər çalışdığımız illərin məhsulu olaraq iranlıların Qafqaziya müsəlmanları xüsusunda pərvərdə etdikləri [bəslədikləri] hissiyyat və təməniyyat haqqında eyi xatiratım vardır.

Bu xatirat mənə haqq verir düşünəyim ki, Cümhuriyyətimiz tərəfindən İrana göndərilən heyəti-mürəxxəsə ümid etdiyimiz hüsn-qəbula məzhər olaraq, iranlı mütəfəkkir arxadaşlarımız Bakıdan gələn bu heyətin dost və əqrəbə bir milləti təmsil eylədiyinə qane

olacaqlar və kəndisinə o surətlə müamələ [rəftar] edəcəklərdir.

Mütəfəkkir arxadaşlarımız deyirəm, çünki hər məmləkətdə olduğu kimi, bit-təbii, İranda da səthi düşünər, fəqət mütəfəkkir keçinər adamlar yox deyildir. Meydanda bir az da qəsdən sui-təfahümlər və sui-təvillər yapan [yanlış anlayan və yanlış qiymətləndirən] və məxsusi məqsədlərlə düşmənənə fikirlər nəşr edən [yayan] adamlar bulunursa – ki, böylələri məəttəəssüf [təəssüf ki] az deyildir – o zaman bu qəbildən olan mütəfəkkirlər həman mütəvillər yürütməyə başlar, nəticədə səmimiyyət və istilik əvəzinə quru bir rəsmiyyət və soyuqluq çıxar.

İştə, quru rəsmiyyətlə iktifa [kifayət] etmədiyimiz üçün biz burada kəndilərdən şikayət etdiyimiz “mütəfəkkir”lərin Cümhuriyyətimizin ismi haqqındakı tənqidlərinə bir az nəqli-kəlam etmək [söz götürmək] istərik.

Bəzi İran mühərrirləri Azərbaycan Cümhuriyyətinin vücudunda İranın tamamiyyəti-mülkiyyəsidən [ərazi bütövlüyündən] ötrü “ələni” [açıq] bir təhdid görürlərmiş. Və Azərbaycan İranın bir vilayəti ikən bunu Cümhuriyyətimizə “ələm” [bayraq] etdiyimizə etirazları varmış.

Biz bu xüsusda vaxtilə – bir münasibətlə – izahat vermişdik. “Azərbaycan” deyərəkən qəsdimiz Şimali Azərbaycan və yaxud Qafqaziya Azərbaycanıdır ki, əski Aran ilə Şirvan və Muğanı ehtiva edir. “Azərbaycan” ismi isə coğrafi bir istilah [termin] olmaqdan ziyadə, qövmi bir məna ilə işlənmişdir. Biz kəndimizi Azərbaycan dili ilə (ki türkcənin bir növüdür)

mütəkəllim [danışan] məxsus [xüsusi] bir qövm ədd [hesab] edirik. Bu qövmün ismi nə Aran, nə Şirvan, nə də Muğandır. Yalnız Azərbaycandır.

Bu təbir, bu məna ilə, Rusiya inqilabının Rusiyadakı millətlərə istiqlal meyli verdiyindən sonra deyil, daha əvvəlcə mövcud idi. Bundan otuz il əvvəl Petroqrada darülfünunlarında [universitetlərinə] təhsil edən Bakı, Gəncə və İrəvan vilayətlərindən gedən müsəlman tələbələr milliyət əsası üzrə təşkil etdikləri cəmiyyətlərinə “Azərbaycan Cəmiyyəti” demişlərdir. Bir ənənə olaraq rus paytaxtında təhsil edən tələbələrımız “Azərbaycan gecəsi” namı ilə hər il bir müsəmirə [konsert; tamaşa] tərtib edə gəlmişlərdir.

Qafqaziya türkcəsindən rusçaya bir lüğət tərtib edən əski müəllimlərimizdən Qənizadə cənabları kəza [həmçinin] lüğətlərinə “Azərbaycan istilahi” namını vermişlərdir.

Mətləbi kəlmə ilə münaqişə etdirmək doğru olarmaz. Çünki, məsələ yalnız bir isim üzərinə müncər olarsa [iş o yerə gələrsə], o zaman o qədər bir məsələliyi də qalmaz. Fəqət qorxulur ki, bu ismin müsəmmasına [bu adla adlandırılana] da hüsn-təvəccöh bəslənilməsin. Ola bilər düşünülün ki, başqa bir isimlə olsa da məxsus bir qövm olmaq əsası və xüsusiyyəti üzərinə təəssüs edəcək [qurulacaq] Cümhuriyyət, İranın şimalında o əsas və xüsusiyyətə uya bilər bir kütlə olduğu üçün mətlub [arzu edilən] deyildir. Böylə bir düşüncənin əlbəttə ki, ciddi mütəfəkkirlərcə beş para qiyməti olarmaz. Çünki o zaman Cümhuriyyətimizi təşkil edən qövmün qövmiyyətini inkar

etmək, ona kəndi müqəddəratını təyin haqqını verməmək icab edər. Böylə bir vəziyyətə ruslar, ingilislər, firəng və sair xristian millətlər durmadığı halda dindəş bir dövlətin duracağını qətiyyənlə təsəvvür etməyiz.

Böylə olunca Azərbaycanın nə ismi, nə də cismi iranlı qardaşlarımızda şəkk və şübhə hissi oyatmamalı, yəni başlarında bir Ermənistan, bir Gürcüstan hökuməti təşəkkül etdiyi bir zamanda, bir də həmkiş [dindəş, məzhəbdəş] və əqrəbə bir Azərbaycan Cümhuriyyətinin təşəkkül edib kəsbi-qüvvət etməsini [güclənməsini] səmimənə bir surətdə arzu etməlidirlər.

Heyəti-mürəxxəsəmizin ən böyük müvəffəqiyyəti işte bu arzunun İran əfkari-ümumiyyəsinə [ictimai fikrinə] mövcud olduğunu bilmək və bunu bizə bir əvvəl təbşir etmək [müjdələmək] olacaqdır. İntizardayız!

M. Ə. Rəsulzadə

AZƏRBAYCAN MƏCLİSİ-MƏBUSANINDA

19

3 aprel 1919. İclas saat 12.10 dəqiqədə açılır.

Sədr: Həsən bəy Ağayev

Katib: Əhməd Cövdət [Pepinov]

Sədr – Keçən iclasın məbədi davam edir. (*Kvestora*) Yusif bəy, sayın görək neçə adam var? 41. Keçmiş yövmiyyə-i-müzakirətdə [müzakirə gündəliyində] olan məsələlərdən başqa bugünkü yövmiyyə-i-müzakirətdə Divani-Rəyasət tərə-

findən başqa bir neçə məsələlər daxil edilmişdir. O cümlədən, daxil olmuş məktub və kağızlar və bir neçə layiheyi-qanuniyyə, o cümlədən, Culfa-Bakı dəmiryol inşasının davam etdirilməsi üçün para buraxılması haqqında layiheyi-qanuniyyə. Divani-Rəyasət təklif edir ki, bu layihə Maliyyə-büdcə komissiyasına verilsin.

İkinci, hökumət tərəfindən əsgəri nizənamənin tamamlanması layihəsi. Bu layihə də Hərbiyyə və Ləvayehi-qanuniyyə [Qanun layihələri] komissiyalarına verilir.

Üçüncü, Şimali Qafqaziya Cibaliyyə [Dağlılar] Cümhuriyyətinə faizsiz 30 milyon qərz [borc] buraxılması layihəsi. Divani-Rəyasət təklif edir ki, bu layihə də Maliyyə-büdcə komissiyasına verilsin.

Bunlardan savayı, bayram münasibətilə bir neçə məktub və teleqraflar gəlir ki, onları da elan etməyi lazım bilirəm. O cümlədən biri Gəncədən Hərbiyyə naziri general Mehmandarovdan təbrik teleqrafı gəlmişdir.

Bundan əlavə, Məclisi-Məbusana Qubadan iki teleqraf gəlmişdir. Biri Bakı alayının komandanı Məhəmmədovdan, digəri alayın özündən.

Gəncədə olduğum zaman bayram münasibətilə tərtib olunan rautda [ziyafətdə] Gəncə Bələdiyyə rəisinin tapşırığına görə Gəncə İdarəyi-Bələdiyyəsinin [Bələdiyyə İdarəsinin] salam və təbrikini Parlmana yetirməyə borcluyam.

Bir təbrik teleqrafı da Parlmana Salayın əhalisi tərəfindən gəlmişdir.

Rus-Slavyan fraksiyası üzvü Klenevski hökumət qulluğunda olduğundan, Parlmandan xaricdir. Həman fraksiya onun

yerinə cəmiyyət üzvü, professor Dubrovskini seçib göndərmişdir. Parlaman üzvü Cavad bəy Məlik-Yeqanovdan bir məktub varid [daxil] olmuşdur. Məlik-Yeqanov dəmiryol qulluğunda olduğunu bildirir.

"Əhrar" fraksiyasından bir məktub gəlmişdir ki, müzakirə edilən layihələr fraksiyalara türkcə göndərilmədiyindən "Əhrar" fraksiyası layihələr müzakirətdə və bugünkü layihə müzakirəsində iştirak etməyəcəyini bildirir. (Rusca tərcümə edir.) Hərgah bunlara və layihələrin komissiyalara verilmələrinə etiraz yoxsa, qəbul olunur.

Növbədəki məsələ keçən iclasdan qalmış Daxiliyyə Nəzarəti məmurlarının məaş təzayüdü [artımı] və bəzi məmuriyyətlər təşkili haqqında qanun layihəsidir. Məruzəçi doktor Musa bəy Rəfibəyov. Çünki keçən dəfə məruzə oxunmuşdur və sıra ilə yazılan natiqlərin siyahısı mənədir, onda söz Ağə Əminovundur.

Əminov (Müsavat) - Məlumdur ki, hər bir məmləkətin, dövlətin ən işçi və ən əhəmiyyətli müəssisələrindən biri Daxiliyyə Nəzarətidir. Əlbəttə, çox işləyənin nöqsanı ola bilər. Fraksiyamız tərəfindən məlum edirəm ki, biz də nöqsan görürük. Ancaq parlamentarizm qaydası ilə bu məsələ büdcə baxılanadək qalsın. İndi xüsusi bir qanundur ki, məaş artırılması və bəzi məmuriyyətlər təşkili haqqındadır. Ona görə biz, çünki ağır bir zamandır, tələb olunur ki, iş göstərsinlər, həyat bahalaşsın, məaşlar da azdır, onlardan yaxşı iş tələb edəndə məaşlarını artırmalıyıq. Biz məaşların artması əleyhinə deyilik. Tənqidi isə büdcə müzakirə olunana qoyuruq. Lakin arzu edirik ki,

Daxiliyyə Nəzarəti bələdiyyə, zemstvo və administrativ terminlərini milliləşdirsin. Qubernatorlara məsələn vali deyilsin. Tənqid isə büdcə müzakirə olunanda olacaqdır.

Sədr - Söz Səməd ağa Ağamalıoğlu nundur.

Ağamalıoğlu - İndi məndən əvvəl danışan natiq belə başladı ki, gerçəkli zəkon dalıdan gələcəkdir; o vaxtda onu tənqid edərək, görək Daxiliyyə Nəzarətində nə var, nə yox. Yəni bu bıkara bir şeydir, bunu bir tövr adlayaq. Özünüz bilirsiniz ki, indiyə qədər belə bıkara [a] şeylər çox gəlib-gedibdir. Məsələn, dəmiryol tarifələri balaca zakondur, qəbul eyləyək, aksiz balaca zakondur, onu da qəbul eyləyək. Bunların hamısını söz altında buraxdılar, balaca şeylər idi. Amma bunları bir-birinin üstünə qoyanda böyük bir şey olur. Biz də buna razı ola bilməyəcəyik, vəssalam. Qabağımızda olan qanun ki, adını balaca qoyublar, biz bu qanuna iki tərəfdən baxırıq. Biri budur ki, Daxiliyyə Nəzarəti qulluqçularının məvacibi artsın, çünki az məvacib alırlar, dolanmaq olmaz. Bu, ağıl kəsən bir işdir. Əlbəttə, gərək məvaciblər artırılsın. Amma biz elə bilirik ki, Daxiliyyə naziri bu məsələni keçirmək üçün başqa bir yol tapardı, nəinki öylə bir qanuna bağlayardı ki, hürriyət və cümhuriyyət olan yerdə heç qəbul etmək və yaxına qoymaq olmaz. Bu qanunu belə niyə gətirdiyini Daxiliyyə naziri özü yaxşı bilir. Bunu aydın danışmaq olardı. O özü bilir ki, bu qanunla nə yeritmək istəyir. Burada ayrı səbəblər var ki, orasını danışacağıq. Dediğim budur ki, biz məvaciblərin artması əleyhinə deyiliz, lakin biz bu qanunun vücudunun, vəzifəsinin bə-

əksinəyik [ziddinəyik].

Məhəmməd Əmin [Rəsulzadə] (*yerindən*) - Vəzifə, vücud nə deməkdir?

Ağamalıoğlu (*davam edir*) - Bilirsiniz ki, Nikolayın böyük bir idarəsi var idi ki, o da samoderjaviya idi. Bu idarənin vəzifəsi bu idi ki, fəhlələri, çalışanları, əkinçiləri, fəqərəyi-kəsibəni zindan altında saxlasın. Bu idarə yüz illərlə tikilmişdi. Bu yüz illərlə təşkil edilən idarəni yıxmaq çətin idi. Bunu yıxmaq üçün böyük bir qüvvə lazım idi. Əlahiddə bir inqilab gərək olardı. Bu idarəni yıxmaq çoxdan başlanmış idi. Hətta 1825-ci ildə dekabristlər, sonradan 1905-ci ildə qabaqkı inqilablar oldu. Bunların gücü çatmadı. Bu böyük binanı yıxmaq üçün milyonlarla can verən, çaylar qədər qan axıdan indiki böyük inqilab lazım idi ki, o da oldu. Qanlar axdı, milyonlarca canlar getdi. Bu imarət yıxıldıqdan sonra qabağımız açıq oldu. Gərək özümüzə təzə həyat tikək, təzə yola düşək. Amma bizim ministrələr Nikolayın dağılmış imarətinin daşlarını yığıb gətirib, yavaş-yavaş öylə yuva tikməyə başlayırlar ki, biz də onun altında olacağıq. Bu qərar üzrə də sultan qoyula və istibdad hazır ola. (*Soldan alqış*) Amma mən sizə onu deyirəm, bizim vəzir Nikolaydan da o yana keçdi.

Sədr - Rica edirəm mətləbdən uzaqlaşma.

Ağamalıoğlu - Mətləbə gəlirəm, mətləb üstündəyəm. Mən deyirəm ki, vəzir, Nikolaydan da o yana keçdi. O qanun ki, vəzirlər qoyub – Nikolayın qanunudur. Bu boyunduruq qanunudur. Bu qanun balaca Azərbaycana layiq deyildir. Ondan sonra (*sükut*)... Onu da deyəcəyəm bizə əlahiddə qanun lazımdır. Mən indi dedim ki, bizim vəzirlər Nikolaydan da o

yana gedib. Belə ki, Nikolay zamanında var idi qubernator, vis-qubernator, pristavlar, amma indiki qanunda pristav pomoşnik[i], qubernator müavini artıb. İki quberniya yarımdan ibarət olan balaca Azərbaycanda bu qədər qara qulluqlar və bunlar üçün 60 milyon xərc yarayan deyil. Biz deyirik ki, belə hökumət ola ki, camaata yaxın ola. Birliklə işlərə əlac edə. Əvvəla, qabaqkı hökumət camaatdan uzaq olardı. "Zavtra-zavtra" [sabah-sabah] sözü də ondan məsəl qalıbdır. İndiki qanunda belə qoyulub ki, camaat hökumətdən dəxi də uzaqlaşır. Biz deyirik ki, cümhuriyyətdə camaat ilə hökumətin arası bir-iki pilləkan olmalıdır. Biz bilirik ki, administrasiya, polis, padşahlıq da araba çarxı mənziləsindədir [yerindədir, mövqeyindədir]. Bir vaxt Qolitsın dövründə straja [mühafizə, qarovul] düzəldilər, çünki o zaman camaatın fikri açılırdı. O vaxt bu fikri boğmaq üçün straja düzəltdi, həman straja düzəldikdən sonra Qafqazda oğurluq, dələduzluq artdı. Məsələn, Dəli Əlinağı kimi quldurlar sonradan artdı. Deməli, polis artıqca quldurlar qüvvət tapır, nicat tapır. İndi bu artıq pul ki, bizdən istənilir, polis quldurluğa dəxi də əlaqəsinin yaxşılaşması üçündür, dəxi də qamçının uzanması üçündür. Biz bu pulun buraxılmasına razı ola bilmərik. Hökumətlə camaatın arasında rabitə o zaman ola bilər ki, hökumət məmurları, istarşınalar və digərləri camaat tərəfindən seçilsinlər. Bizim vəzirlər isə istarşınaların, kəndxudaların da intixab olunması [seçilməsi] üsulunu ləğv eyləmişdir. Halbuki köhnə rejimdə bu üsul var idi, istarşınaları camaat seçirdi. Bizim fraksiya hələ zənn edir ki, bu qanun layihəsinə

heç bir fraksiya tərəfdar olmaz. Lakin keçən natiqlərin sözündən anlaşıldı ki, onlar qanuna tərəfdardır və qanun da keçəcəkdir. Biz təklif edirik ki, bu qanun layihəsi Daxiliyyə nazirinə qaytarılsın və ona deyilsin ki, Nikolay dövründə olan qanunlara biz yol vermərik. Yeni demokratizm üsulu ilə qanunlar tərtib edilsin. (*Soldan alqış*)

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

* London – “Tayms” qəzetəsinə Helsinqforsdan [Helsinki] xəbər verilir ki, bolşeviklər Petroqradi müdafiə etmək üçün ciddi surətdə çalışırlar. Təcilən xəndəklər hazır edilir, oraya iki diviziya qoşun, yüz ədəd top qoyulmuşdur.

* Berlin – Berlin ilə Veymar arasında dəmiryol hərəkəti başlanmışdır. Leypsiq-Halle hökumət qoşunları tərəfindən işğal edilmişdir. Kazarmanı partlatmaqda ittiham edilən beş nəfər spartak divanihərbin qərarı ilə atılmaqla edam edilmişlərdir.

* Stokholm – İsveçdə teleqraf və bir neçə digər ticarətxanalar tətillərdir. 15 min adam tətillərdir. Hanenberg iskləsində [limanında] bəhriyyun [matros] da tətillərdir.

* Ukraynalılarla polyaklar arasında qızğın müharibə gedir. Heç bir tərəf əllərinə düşən əsirlərə aman verməyib qətl edirlər. Ternopola yeni qoşunlar cəm olmaqdadır.

* “Kubanets” qəzetəsinin yazdığına görə ingilis donanması Kronştadt işğal edərək dənizdən Petroqradi mühasirə altına alır.

Finlanda qoşunları şimaldan və şərqdən Petroqrada yanaşırlar. Müttəfiqlərin desantı isə cənub tərəfindən Petroqrada gəlir. Petroqrad bu günlərdə təslim olacaqdır. Böylə şayiət var ki, Petroqrad təslim və fransız qoşunları oraya daxil olmuşlardır.

*Ukrayna Şura Hökuməti bolşeviklərin Odessaya yürüşünü dayandırır, Müttəfiqlərlə olan danışıqın nəticəsini gözləyir.

*Kiyevdə alınan məlumata görə, Odesa bolşeviklər tərəfindən işğal edilmişdir. Evlər milliləşdirilmişdir. Skladlar [anbarlar] və mağazalar əmələlərə və müstəhlikin [istehlak] cəmiyyətlərinə verilmişdir. İki mindən ziyadə burjuaz evləri siyahı edilmişdir. Ümumi surətdə camaat işləməyə cəlb edilmişdir. Gündən-günə Leninin təntənəli surətdə şəhərə vürudu [gəlişi] gözlənir.

* Odessanın bəhri [dənizçilik] dairələrinə verilən xəbərlərə nəzərən, bu yaxınlarda Qara dənizə Amerika donanması varid olacaqdır [gələcəkdir]. Bu donanmaya bir kruvazer [kreyser], bir çox minonos [torpedo gəmisi] və sualtı qayığı daxildir. Hal-hazırda Amerika donanması Malta cəziresindədir [adasındadır]. Oradan İstanbula gələcək, nəhayət, Sevastopol təriqi [yolu] ilə Odessaya qayıdacaqdır.

Moskvanın müdafiəsi

Moskvanı müdafiə etmək üçün Şura Hökuməti Moskva əhalisini 18 yaşdan 60 yaşınadək kişi, arvad, həpsini işləməyə cəlb etmişdir.

*Dombrovskda şəhər milissiyası bolşevik tərəfinə keçib, hökumət qoşunları

ilə müsadimədə [toqquşmada] bulunmuşlardır. Hər iki tərəfdən külli tələfat vardır.

* Yekaterinodar – Burada ümumi tətil elan edildi. Tramvay işləməyi kimi, qəzetlər də çıxmayırlar. Dəmiryol hərəkəti dayandırılmışdır. General Denikin hal-hazırda Rostov şəhərində iqamət edir [qərarlaşmışdır].

* Neçə gün bundan əvvəl Novorossiyskə bir paroxodda Könüllü ordudan ötrü altı ədəd böyük tank göndərilmişdir.

SÜLH ƏTRAFINDA

* Şərq cəhətində olan alban qoşunlarının sabiq baş komandanı general Əsad paşa Albaniya sülh nümayəndəsi sifəti ilə Parisə varid olmuşdur [getmişdir].

* Bu günlərdə qəzetlərdə böylə məlumat var idi ki, guya İngiltərə Rəisivükəlası Lloyd Corc Palatada nitq deyərəkən bolşeviklərlə etilafa [uzlaşmaya] girişməyə tərəfdar olmuşdur. İngiltərə heyəti bu xəbəri qətiyyənlə təkzib edir.

* Müttəfiq dövlətlərin Dövlətlər Şurası Lloyd Corc layihəsini müzakirəyə başlamışdır. Şura sülh məsələsində Fransa, Amerika və İtaliyanın həmrəy olmasına çalışacaqdır.

QƏZETƏLƏRDƏN

Almaniya donanması

Parisdən verilən məlumata görə, [Jorj] Leyq təkrar etmişdir ki, Almaniya gəmiləri qərç və məhv edilməməlidirlər.

Almaniya donanması Müttəfiqlərin qəniməti olduğundan, Müttəfiqlər arasında təqsim edilməlidir [bölünməlidir]. Bu qərar üzrə ki, Fransa öz tələfatının əvəzini ala bilsin.

Fəhlə tətili

Martın 29-da Yekaterinoslavdan xəbər verirlər ki, Taqanroqdan alınan xəbərlərə görə, Baltik zavodu əmələləri [fəhlələri] tətil elan etmişlərdir. Tətil edənlərdən bir çoxları güllələnmişdir.

Polyaklar və ukraynalılar

Parisdən martın 30-da xəbər verirlər ki, polyaklarla ukraynalılar arasında mütarikə müzakirəti [atəşkəs müzakirələri] başlanmışdır.

İsveçdə

Helsinqforsdan martın 30-da teleqrafla xəbər verirlər ki, İsveçdə hökumət ixtilafı başlanmışdır.

Petroqrad Şura Hökumətinə sui-qəsd

Moskva - (Ümumrusiya Fövqəladə Komissiyasının məlumatı)

Petroqraddan alınan məlumata nəzərən, Kolçak, Denikin və Müttəfiqlərin acentələri Petroqrad su mövqifini [stansiyasını] (vodopravodu) partlatmaq istəmişlərdir. Podvalda [zirzəmidə] patlanğıc şeylər və cəhənnəm makinası tapılmışdır. Bunlar pişəzvəqt [vaxtından əvvəl] partlayıb, on bir nəfəri qətl etmişdir. Əlahiddə nöqtələrdə dəmiryol hərəkətini dayandırmaq üçün körpünü partlatmaq istəmişlərdir. Hakəza [həmçinin], dəmiryolunu söküb dağıtmağa çalışırlar

ki, Qırmızı Moskva ilə Petroqrada ərsəzsiz qoşunlar. İnkilabiyyuni-amiyyun [demokratik-inkilabçılar] və inkilabiyyuni-ictimaiyyunlar [sosialist-inkilabçılar] əmələləri tətilə dəvət və Şura Hökumətini yıxmaq üçün əlləşirlər. Böylə məlumat alındığı üçün Şura Hökuməti bu cür işlərin qabağını almağa ən ciddi tədbirlər ittixaz edir [tədbirlər görür].

İrlandiyanın təsdiqi

Kopenhagen xəbər verirlər ki, on nəfərlik şura (Sülh Konferansında Amerika, İngiltərə, Fransa, İtaliya və Yaponiya hökumətlərindən ikisər nümayəndə) qərar qoymuşdur ki, İngiltərə ilə federasiya əlaqəsi şərti ilə İrlandiyanın istiqlalını təsdiq etsin.

Amerikada bolşevizm

Xariciyyə İşlər Baş Katibi Lansinq mətbuat banketində söylədiyi nitqində bolşevizm təşviqatı ilə ciddi mübarizə edilməsinin lazım olduğunu göstərmişdir. Lansinq izhar etmişdir [bildirmişdir] ki, bolşeviklər Amerikada geniş təşviqat aparmaqdadırlar. Bir çox komitələr kəşf edilmişdir ki, bunlarda 13 minə qədər əmələ bolşeviklər və anarxistlər işləməkdədirlər. Bolşevizm təşviqatının yuvası ələümdə [əsasən] rus mühacirləri mərkəzindədir. Bu mərkəzlər Nyu-Yorkda, İllinoysda və Miçiqanda kəşf edilmişlər. Filadelfiyada tətil etmək istəmişlərdir.

Avstriyada

Peştədən teleqrafla xəbər verirlər ki, Macarıstan vilayəti əhalisi hər yerdə qəti surətdə inkilab tərəfindədir. Tirola mə-

həlli [yerli] əhali İtaliya istila ordusunun əleyhinədir. İnsbrukda küçədə nümayiş olduğu zaman İtaliya əsgərləri əhalini qamçılamlıqlardır.

* Polşada kommunist hərəkatı artmaqdadır. Bir tək Varşavada 70 min işsiz vardır. Bunların çoxu bolşevikdirlər.

Kuban Radasının qətnaməsi

Kuban nahiyə Radası əhvali-siyasiyyə münasibəti ilə böylə bir qətnamə çıxarmışdır:

Bolşevizm və hərc-mərcliklə müvəfəqiyyətli bir surətdə mübarizə etməkdən ötrü lazımdır ki:

1) Cənubi hökumət təşkilatlarını federasiya əsasında birləşdirmək məsələsi haqqında Radanın qətnamələrini həyata tətbiq etməkdən ötrü hər cür tədbirlər görülsün. Bundan ötrü də Kuban Radası hökumətə həvalə edir ki, tezliklə, hər halda mart ayından gec olmamaq şərti ilə Müttəfiq Məşrutə Müahidənaməsi [Birgə Konstitusiya Sazişi] hazırlayıb qəbul etmək üçün Don, Kuban, Terek, Dağıstan, Krım, Gürcüstan, Azərbaycan, Ermənistan nümayəndələrindən ibarət konfrans dəvət etsin.

2) Rusiya məmləkətinin hər yerində bolşevikləri rədd etdikcə, xalq ixtiyarı əsasları həyata tətbiq edilsin.

3) Hazırkı vətəndaş müharibəsi şəraiti ilə şifahi və təhriri [yazılı] istər bolşevizm, həmçinin monarxizm təşviqatını Rada cinayət hesab edib, şiddətli tədbirlər və müvafiq qanunlar verməklə bolşevizm və monarxizm təşviqat və tərgibatına [təbliğatına] məşğul olanlar cəzalanınlər.

4) Kuban həyatını doğru bir yola salmaq, həmçinin Kuban hökumətinin əhali arasında nüfuzunu saxlamaq qəsdilə, Kuban nahiyə hökuməti mülki və zəbtiyyə [daxili asayiş] idarə cəhətinə bilavasitə müstəqil hərəkat edib, ancaq əsgəri işlərdə Cənubi Rusiya müsəlləh [silahlı] komandanlığı ilə müvafiq hərəkat edir.

5) Əsgərlikdən qaçmaq, həmçinin ordu əleyhinə təşviqat ciddi bir surətdə təqib edilir.

DAĞISTAN ƏHVALI

Könüllü ordunun tələfatı

General Lyaxovun Tersk Kazak Hökumətində söylədiyinə görə, İnuşistana hücum edən zaman Könüllü ordudan 2041 nəfər öldürülmüşdür. General demişdir ki, biz Qafqaziyanın dəmir qapısını sındırmışıqsa da, tələfatımız da artıqdır.

Kazakların Könüllü ordudan getmələri

Mövsuq [etibarlı] mənbədən xəbər verirlər ki, Könüllü ordu arasında olan Don və Kuban kazakları, dəstələrlə cəbhəni tərk edib, Tersk oblastından öz evlərinə qayıdırlar. Tersk kazakları da dağıstanlılar əleyhinə müharibə etməkdən imtina edirlər. Buna görə də həmin kazaklar general Lyaxovun əmrinə görə güllələnirlər.

Çərkəz Əsgəri Firqəsinin hali

Məlum olduğu üzrə, Kuban oblasti çərkəzləri və bir hissə də kabardinlərdən

könüllü ordu təşkil edildiyi günlərdən başlamış, Kuban oblastında hərc-mərcliklə mübarizə etməkdən ötrü Könüllü orduya kömək edirdilər. Çərkəzlərdən və kabardinlərdən ibarət alaylar təşkil edilmişdi ki, axırda Çərkəz Əsgəri Firqəsi [Çərkəz Hərbi Diviziyası] adlanmışdı. Həmin firqə komandanı Sultan Krım Girey idi. Könüllü ordu Kabardaya, Osetiyaya və İnuşistana hücum etdiyi zaman, Denikin ordusunun komanda heyəti ilə çərkəzlər arasında ixtilaf çıxmışdır. Dağıstanlılar əleyhinə hərəkat etmək əmri alan çərkəzlər, qəti surətdə izhar etmişlər ki, onlar dağıstanlı qardaşları ilə müharibə edə bilməzlər. Biləks [əksinə], onlar bu fikirdə imişlər ki, Denikin ordusu onlara imkan verir ki, bütün Dağıstan ittifaqının başında duran Dağıstan hökuməti ilə birləşsinlər. Lakin Könüllü ordu generalları inadlı bir surətdə öz əmrlərini təkrar etmişlər. Bununla da firqə arasında nizamsızlıq başlanıb, çərkəzlərin bir çoxu dağıstanlılar tərəfinə keçmişlərdir. Ələlümum, hal-hazırda çərkəz firqəsi yoxdur. Ancaq, Krasnı Krestdə məzkur [adı çəkilən] firqədən 150 nəfər qalmışdır ki, bunlar da firqənin nişanını daşıyırlar.

Dağıstanlılar ilə Könüllü ordu müharibəsi

Alınan mövsuq [etibarlı] xəbərlərə görə, Qroznı altındaki müharibələr davam edir. Martın 26-da gündüz saat 3-də Berdikel kəndi altındaki müharibədə Könüllü ordu müharibə meydanında bir top, bir neçə pulemyot və külli miqdarda mühimmati-hərbiyyə [hərbi sursat] bura-

xı, geri çəkilməyə məcbur olmuşdur. Dağıstanlıların əhvalı möhkəmdir. Nəql edildiyinə görə, Ustar-Qardoy, Berdikel, Çeçen-aul, Qoytu, Alxan-Yurt, Kuları, Şami-Yurt və Açıxoy-Martın kəndlərində müharibələr olmuşdur. Hal-hazırda bu kəndlərin hamısı Könüllü ordudan təmizlənmişdir.

Dağıstanlılar ilə Könüllü ordu müharibəsi və Müttəfiqlər

Dağıstan Hökumətinin siyasi nümayəndəsi Əli xan Kantemir Dağıstan hökuməti ilə Könüllü ordu arasında başlanan rəsmi müharibə münasibəti ilə Rəisi-vükəla [Baş nazir] Kotsevə verməkdən ötrü, İngiltərə ərkani-hərbindən [qərarından] məlumat almışdır. Bu məlumatda müdafiə tərz-i-hərəkatini gözləmək [müdafiə mövqeyində gözləmək] xahiş olunur.

İnuşistan və könüllülər

İnuşların 3 süvari alay və 6 eskadron verilməsi haqqındaki Könüllü ordu ultimatumunun vaxtı martın 28-də tamam olmuşdur. Alınan məlumata görə, inuşlar bu tələbata əməl etməkdən qəti surətdə imtina edib 15 yaşından ta qocalara qədər öz vətənlərini qara generalın irticai dəstələri hücumundan mühafizə və müdafiə edəcəklərinə yəmin etmişlərdir. Bu münasibətlə, təzə hadisələr gözlənilir.

12 martda Dağıstan Şura İttifaqı tərəfindən qəbul edilən qərar

Çeçenistana soxulmuş olan general Denikinın Könüllü ordusu ilə danışığa

girişən Dağıstan Parlaman heyəti və İttifaq Şurası sədrinin dakladını [məruzəsini] istima edərək [dinləyərək], Dağıstan İttifaq Şurası zeyldəki [aşağıdakı] qərarı qəbul etmişdir:

1) Qafqazıyanın Dağıstan əhalisi, Dağıstan İttifaqı istiqlaliyyət elan edərək bütün dövləti işləri kəndi əlinə almışdır. Belə ki, Dağıstanlılar Qurultayı və İttifaqı tərəfindən qəbul edilən qayda üzərinə Dağıstanı idarə edir. Həman qaydaya görə, Dağıstan hökumətinin sahibi və külli-ixtiyarı Şura İttifaqı və bu Şuranın muntəxəbi olan [bu Şura tərəfindən seçilən] Dağıstan Hökumətidir ki, öz fəaliyyəti və xətti-hərəkəti qarşısında yalnız Şura qarşısında məsul və cavabdəhəndədir.

2) Dağıstan əhalisinin hüququnu müdafiə və dövləti amalından İttifaq Şurası heç bir vəch ilə dönməyəcək, yeni müntəşəkkil dövlətlərin müqəddəratı Parisdə Ümumi Sülh Konfransında həll edilənədək, İttifaq əlində olan bütün qüvvəsi ilə dağıstanlıların istiqlaliyyət və hüququnu müdafiə edəcəkdir.

3) Könüllü ordu tərəfindən Terek və Dağıstan qitəsinə general Lyaxovun təəyyününü [təyin edilməsini] və onun müxtəlif tələbatını – əhalinin tərksilah etdirilməsi, bolşeviklərlə mübarizə üçün səfərbərlik kimi tələbini Şura İttifaqı Dağıstan Cümhuriyyətinə sui-qəsd hesab edir. Ona görə də, Şura İttifaqı düvəlimüəzzəməyə [böyük dövlətlərə], sabiq Rusiya qitəsindəki yeni təşkil edilən dövlətlərə Könüllü ordunun böylə həşşikənanə [hüquqazidd] tələbinə qarşı ciddiyyəyən protesto edir.

4) Dağıstan hökuməti rəisi ilə Könüllü

ordu nümayəndələri arasında olan danışıq dağıstanlılar üçün arzu edilən nəticəni vermədiyi təqdirdə, Dağıstan Cümhuriyyəti hökumətinə ixtiyar vermək ki, Dağıstan istiqlaliyyətini Dağıstanı xətrə [təhlükə] altına salan könüllülərdən mühafizə etmək üçün ən ciddi tədbirlər itixaz eylesin [tədbirlər görsün] və cümhuriyyətin hər bir qüvvəsini səfərbərlik halına dəvət eylesin.

5) İttifaq Şurası heyətindən cümhuriyyəti müdafiə üçün üç nəfərdən ibarət bir komissiya seçilsin. Bunlar İttifaq Şurası namindən cümhuriyyətdə olan bütün vətəndaşlara müraciətlə Könüllü ordu xətrəsini bildirib, fəxri Dağıstan milisiyası cərgəsinə daxil olmalarını təklif etməlidir.

Bu qərardaddan maəda [başqa], İttifaq Şurası Tersk oblast[ın]da olan hallar barəsindəki dakladı istema edərək zeyldəki [aşağıdakı] qərarı qəbul etmişdir:

1) Cümhuriyyət hökumətinə mühəvəvil edilir [tapşırılır] ki, Dağıstan Cümhuriyyətinin dövləti qulluğunda olanların hamısına təklif edilir ki, yeddi gündən gec olmamaq şərti ilə hökumətə sadıq qalacaqları və sədaqətlə cümhuriyyətə xidmət edəcəkləri xüsusunda imza versinlər.

2) Bilatəxir [dərhal] Dağıstan Cümhuriyyətinin İttifaq Şurasına yeni itixabat [seçkilər] üçün qanun layihəsi tərtib versin və bu layihə ilə Şuraya Dağıstan Cümhuriyyətinin bütün okruqlarından nümayəndələr itixab edilməlidir.

3) Dağıstan Cümhuriyyəti qulluğunda olanların həpsinə qəsəm [and] verilsin. Qəsəmnamə tərtibi hökumətə mühəvəvil edilmişdir [tapşırılmışdır].

AZƏRBAYCAN HAQQINDA TARİXİ, ƏDƏBİ VƏ SİYASİ MƏLUMAT

(keçən nömrələrdən maba'd)

İnsanlar dünyada baqi [əbədi] həyat tapır və yaxşı ad qoyur və bu zikr olunan mətaliblərdə [mətləblərdə, işlərdə]: əvvəla, canını qəhrəmananə bir surətdə vətən yolunda fəda edər. Məsələn, Gəncəli Cavad xan. Həmin xanın mənsub olduğu Ziyad xan nəslinə neçə əsrlərdən bəri Gəncədə hökumətdə olublar. Bu nəslin nümayəndələri içində bir tək Cavad xanın adıdır ki, ehtiramla yad olunur. Ondan irəlidəkilər və ondan sonra gələnlər adları tarixdən silinmiş kimi yaddan çıxmışlar, guya ki, heç bunlar dünyaya gəlib-getməyiblər.

Həmişəlik bu dünyada diridir əsil qələm və fikir sahibləri. Məsələn, Şeyx Nizami, Kəlbəli xan Ziyadxan və qeyriləri.

Üçüncü, həmişə diridir ehsan sahibləri. Gəncə əhli əbədi unutmaz Hacı Mirqasım Həməzadənin ehsanı[nı] və onun ruhuna duaçı olar ki, həman şəxs vücudunun ali hümməti və zəkavəti səbəbilə həmişəlik dünyada yaxşılıqda bir ad qoydu. Məzkur [adı çəkilən] Hacı vəfat edib 1916-cı ilin yanvar ayında. İki il vəfatından irəli öz qardaşları ilə bahəm Gəncə şəhərində bir böyük əsaslı çeşmə binasını qoyubdur ki, camaat onun suyundan muzdsuz nəfərdar olar [istifadə edir]. Bu şəxs əlsiz-ayaqsızların və biçərələrin dostu idi və həməvəqt [həmişə] onların dadına çatırdı. Yəqin demək olar ki, bu çeşmə əsasını qurmaq ilə Hacı Mirqasım özüyün bir yadigar tikdi ki, onun üstündə Həminin şəkli həmişə ət-

rafa şəfəq salacaqdır. Məzkurun qardaşları Hacı Mirnağı və Hacı Mirxəlil bu işin tamamına səy etməkdədir. Bu suyun hər bir qətrəsi Gəncənin yay fəslinin nəhayətsiz isti günlərində Həməzadələrin ehsanını nəfərdar olanların yadına salacaqdır. Mühəribə hadisələri, zavodların truba və sair dəmir listlərinin sifarişini qəbul etməməyi hərçənd bu xəyir işi bir az təxirə salır isə də amma Həməzadələr bu işin tamam olmağına cidd-cəhd etməkdədirlər. Allah tövfiq versin [Allah kömək olsun].

Tarixi-ədəbiyyat [ədəbiyyat tarixi] həman yuxarıda zikr olunmuş qələm və fikir sahiblərinin adlarını həmişə göz qabağına çəkib gətirəcəkdir. Bu halda onların ruhu Azərbaycanın başının üstə fərahənak [fərahli, şad] duruban öz salamını göndərirlər o şəxslərə ki, özlərinin möhkəm, pak əllərində fəlakətdən qurtarmış vətənimizin bayrağı əsməkdədir.

Burada qeyd etməliyəm ki, Azərbaycan türk müəlliflərinin türk lisanında yazdıqları müxtəlif əsərlərindən savayı, bir çoxları da fars və ərəb lisanında yazılmışdır. Bunun da səbəbi türk ədəbiyyatının fars və ərəb mədəniyyətinin təsiri altında qalması olmuşdur. Kamaliyyə münasibətə ümid tutmayıb mən istərəm bu barədə də türklər ilə Avropa millətləri arasında bir müqabilə [müqayisə] çəkəm. Kimsə inkar etməz ki, indiki firənglərin, almanların, ingilislərin Asiyadan Avropaya köçmüş əcdadları, yəni, qallar, tevtonlar, anqlosakslar Azərbaycan türk əcdadlarından daha vəhşi olmuşlardır. Bunların, yəni Avropa əcdadlarının atdan, nizədən, davadan, bir-birilə süpürüşməkdən savayı qeyri bir sə-

nətləri olmamaqla, yurdları da qəliz və qalın meşələr olmuş. Təbii onlar müqtədir və möhtəşəm Rum [Roma] padşahının hücumu qarşısında davam edəmədilər. Hətta Qallıyanın Versingetoriks nam [adlı] məşhur qəhrəman və pəhləvanı bilaxirə [axırda] Rum ordusunun sərkərdəsi olan Yuli Sezarın xaki-payına [ayağına, ayağının torpağına] gəlməyə məcbur oldu. Rumların ordusu arxasınca onların Avropaya qanunları da hərəkət etmiş. Rumların qədimən hüquqşünaslıqları indiyədək zəmanəmizin ən müqtədir hüquqşünaslarını heyran etməkdədir. Rumların və o biri tərəfdən Avropaya yunanların nəqqaşkarlığı və ədəbiyyatı hərəkət etdi. Və hərəkətilə Avropanın şimalında yaşayan əhalinin kobud təbiətlərini yumşaltı. Türklər də Asiyada iki dənə mədəniyyət axıntısına düşər oldular. Bunların birincisi rumları əvəz edən ərəblərin mükəmməl hüquqşünaslığı, yəni şəriət qanunları, digəri isə yunanları əvəz edən İranın şeiri, qəzəli və gözəl ədəbiyyatı olmuşdur. Heç bir şair, hətta yunanın məşhur Homeri də “Şahnamə” müəllifi və İranın mədari-iftixarı [fəxri, qürur mənbəyi] olan şairi-şəhiri [məşhur şairi] Firdovsiyə bərabər ola bilməz ki, bu müqtədir dahinin qələmi-iqtidarı sayəsində Rüstəm pəhləvanın adı bütün aləmi-Şərqdə ölməz bir sima kimi yaşamaqdadır.

Firdovsi haqlı olaraq kitabının bir yerində yazır:

*Ke Rostəm yəli bud dər Sistan,
Mənəş kərdeəm Rostəme dastan.*

Əgər bir tərəfdən Firdovsi, qələminin qüvvəsilə öz istəkli pəhləvanı Rüstəmi ərşi-fələyə [göyə, göyün ən uca nöqtəsinə] qaldırıbsa da, o biri tərəfdən Mahmud

şahı həman qələmin həcvi vasitəsilə sərniğun [baş aşağı, alt-üst] edib.

“Şahnamə”ni yazmaq barədə əhd olunmuş ücrəti verməmək səbəbilə qeyz məqamında Firdovsi buyurur:

*Əgər madərə şah banu bodi,
Məra sim o zər ta be zanu bodi.*

Əlbəttə türk milləti bu iki mədəniyyət axıntısına giriftar olduqları səbəbdən dillərində və ədəbiyyatlarında bir çox ərəbi və farsı sözlər vücuda gəlmişdir. Təfavüt ancaq burada oldu ki, Avropa milləti rum millətinin qabağında məğlub olmaqla latın və yunan mədəniyyətinin təsiri altında baqi qaldılar. Bizə gəldikdə, ərəb və farslara qalib olduğumuz halda, genə onların mədəniyyəti təsiri altında qaldıq.

Ədəbiyyat və şeirdən savayı, bu vaxtadək türk millətinin arasında nəsil-bənəsil keçmiş çoxlu xalq nəğmələri, nağılları, tapmacaları, məsəlləri və bunlar kimi ağızdan-ağıza söylənən şeylər vardır. Bunların da ustadları və mühafizəçiləri xalqın sadə şairləridir ki, öz üçtelli sazları ilə indiyədək keçmiş zəmanənin qəhrəman pəhləvanlarının qəzavü-qədərlərini nəql edib, milli ruhumuza ayrıca ləzzət verirlər.

Mən burada xalq tərəfindən yaradılmış milli nəğmələrin üstündə dayanmaq fikrindəyəm ki, o da “Əsli-Kərəm”in aşiqanə hekayəsindən ibarətdir. Bizim türk xalqının təbii xəyalatı bu aşiqanə hekayətin qəhrəmanını Azərbaycanda Gəncə şəhərinin bir aileyi-xanvadəsinə [tanınmış bir soyuna] isnad edir. Bu aşiqanə hekayətdə təmiz türk sözlərindən savayı, coğrafi nöqtəyi-nəzərlə də Azərbaycanın bir çox yerlərinin, məsələn Gəncə, Qarakeşiş və Murov dağı kimi adların olması və bəxusus hekayənin bir

yerində Kərəm öz adını Əli xan adlandırması aşkarən bu hekayənin sırf Azərbaycan türklərin[in] hekayəsi olmağı şəkəstir. Bu hekayədə nə cürə ki, nəql edilir Kərəm bir günləri hal-hazırda da Gəncənin yavuqluğunda, qiblə tərəfində olan Qarakeşiş kəndinə qızılquşnan ova çıxmış. İttifaqən həman kəndin yaxınlığında Əsli adlı bir gözəl və cavanə erməni qızına eşq yetirir. Qız da onu görcək ona məhəbbət göstərir. Əslinin atası Qara Məlik qızının Kərəmə aşiq olmağına acığı tutub dərhal qızını götürüb Anadoluya doğru qaçır. Kərəm də ata-anasını və vətəninə tərək edib məhəbbəsinin dalınca yollanır. Fəqət, axırda Qara Məlik onların nikahına birəcə şərtlə razı olur. Əlbəttə, o şərt də Kərəmin öz məzhəbindən və millətindən əl çəkməsi şərti imiş. Bu şərt ortalığa gəldikdə, Kərəmin qəlbində iki eşqin bir-birilə mübarizə etməsi, yəni bir tərəfdən Kərəmin öz sevgilisi Əsliyə olan nəhayətsiz məhəbbəti, o biri tərəfdən də millətinə və məzhəbinə olan sədəqəti, eşqi onu başlayır yandıрмаğa. Bilaxirə [axırda] Kərəmdəki millət və məzhəb məhəbbəti digər eşqinə qalib gəlir və Qara Məliyin təklifini mərdanə qəbul etməyib rədd edir. Bu xüsusda aşıqların Kərəmə nisbət söylədikləri bir para aşiqanə şeirlərindən nümunədən ötrü yazılır:

*Bir gül idim Ziyad xanın bağında,
Bülbüllər oxurdu sağımda, solumda.
Qara Məlik, gəl eyləmə yamanlıq,
Bu əhdi-iqrardan dönmək olarmı?
Həya eylə, utangilən sözündən,
Kəbə-beytullahdan dönmək olarmı?
(yənə var)*

Adil xan Ziyadxan

Ədəbi sütunlar

BAHARIN İLHAMLARI VƏ İCTİMAİ RƏMZLƏR

- 1 -

*Təsiri ayan olmadadır fəsl-i-baharın,
Şad eyləyəcək dilləri əlhanı hazarın.*
Cəh-cəh edəcək şairi-mürğani-xoşəlhan,
Bu nəğməyə qarşı rüxi-gül olmada xəndan.
Çünki gəliyor ərzimizə eydi-təbii,
Dünya geyəcək kisveyi-səbzini-rəbii.
Canlandıracaq topraqı ərvahi-bahari,
Ciddən nigəh-afruzdur əlvahi-bahari.
Aləmdə zühur etmədədir nəş'əti-üxra,
Bir nəş'əti-üxra ki, səzavari-tamaşa.
Bir nəş'əti-üxra ki, təbiətdə ayandır,
Gülzarda, əzharda, fitrətdə ayandır.
Simayi-dirəxşəndeyi-xursidi-səmədan
Nur əmdiyi üçün doğacaq dilbəri-gülşən,
Əş'ar oxuyor pişgəhi-qönçədə bülbül,
Guya ki, deyir qönçəyə: ey qönçə, açıl, gül!
Gül, gül: mənə ilham qıl əş'areyi-rəngin,
Dərpərdə neçin qalmalı rüxsareyi-rəngin?!
Güllər açılır səhneyi-səbzini-çəmənə,
Parlar o çiçəklərdə birər xəndeyi-zində.
Rüxsari-gülü bus ediyor xəndeyi-əhmər,
Ey gül-dəhənim sən nə üçün böylə mükəddər?
Halən də tülü etmədimi fəsl-i-baharın?
Ey canlı çiçək, örtülü qalsınmı üzərin?
Aç çöhrəni, ey çöhrəyi-məsturü-füsunkar,
Ey qönçə-dəhən, açmağa layiqdir o rüxsar!
Hər şeydə ayan nəş'əti-üxrayi-təbii,
Bürhanı bunun: fəsl-i-dilarayi-təbii.
Ya səndə neçin yox belə bir nəş'əti-üxra?
Ey “Gülrux”üm, ey “Cənnət”im, ey ruyi-“Gülara”!
Şair də sənin bülbülün, amma ki, sükundar,
Göstər üzünü, xalq edəyim mən dəxi əş'ar.*

* “həzar”, “həzaran”, “həzar-dastan” – əndəlibi-xoşəlhanın əsamisidir [gözəl səslə bülbülün adlarıdır].

*“Güllər” açacaq olmaz isə bülbül önündə,
Bülbül yaradar zənn edəməm nəğməyi-zində.
Ey şe’r pərisi, yetər artıq o niqabın,
İştə şu hicabın, şu niqabın, şu səhabın!*

*Əbdülsəlimzadə Məhəmməd Hadi
Bakı, 6 aprel 1919*

VÜKƏLA ŞURASINDA [NAZİRLƏR KABİNETİNDƏ]

- Daxiliyyə nazirinin Bələdiyyə İdarəsinə borc təriqi [yolu] ilə yüz min rublə buraxılması haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Hökumət təhti-ixtiyarındakı 20 milyon fonddan Bələdiyyə İdarəsinə verilmək üçün yüz min rublə buraxılsın.

- Maliyyə nazirinin dövləti pulların xəzinədə saxlanması və xüsusi olaraq hesabı saxlanması barəsindəki məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

1) Maliyyə nazirinin təklifi təsdiq edilmişdir.

2) Maliyyə nazirinin xüsusi hesab barəsindəki təklifi təsdiq edilsin.

3) Maliyyə nazirinə tapşırılsın ki, birinci və ikinci maddə üçün xüsusi nizamnamə tərtib verilmək üçün lazımı binagüzarlıqda bulunsun [lazımı addımları atsin].

- Ərazi nazirinin Kür çayı kənarlarındakı suyun önünü alan hasarların təmiri üçün para təxsis [ayrılması] haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

İstənilən altı yüz qırx bir min paradan təcili surətdə lazım olduğu üçün hökumət təhti-ixtiyarındakı iyirmi milyon fonddan Ərazi nazirinə iki yüz min rublə bura-

xılsın. Fəqət, Məclisi-Məbusan tərəfindən qanun layihəsi təsdiq edildikdən sonra işbu məbləğ qaytarılmalıdır.

- Ərazi nazirinin Şəki şəhərini dağ sellərindən mühafizə etmək üçün məbləğ təxsis haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Həman qanun layihəsini təsvilə [bəyənməklə] tapşırılsın ki, təsdiq üçün Məclisi-Məbusana idxal edilsin. Bundan ötrü lazım olacaq 211.000 rublə hökumət təhti-ixtiyarındakı 20 milyon fonddan hazırda buraxılsın. Fəqət, qanun layihəsi təsdiqindən sonra məbləğ qaytarılmalıdır.

- Maliyyə nazirinin Bakı xəzinəsindən maaş alanlara 1918-ci sənənin 1 sentyabrınadək keçmiş maaşı vermək haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Təklif rədd edilsin.

- Türlük və Məabir [Nəqliyyat və Rabitə] nazirinin Ermənistan yolları üçün neft buraxılması haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Hər ay ümum əsas üzrə Ermənistan yolları üçün beş min put neft buraxılsın. Fəqət, bu şərtlə, Ermənistan təriqi [yolu] ilə Azərbaycana aparılan və yaxud Azərbaycana gətirilən mallar azad buraxılsınlar.

NƏZARƏTLƏRDƏ [NAZİRLİKLƏRDƏ]

Məsai Nəzarətində

Fəhlə məsələlərinə baxan xüsusi mü-

şavirənin 8 nisan saat 5-də Məsai Nəzarətində [Əmək Nazirliyində] iclası təyin edilmişdir. Müzakirə ediləcək məsail [məsələlər]:

1) Kəsbkarlar İttifaqı layihəsi;

2) Fabrika və zavod komitələri layihəsi.

- Hürriyyət bayramı 12 mart münasibətilə edilmiş tətil üçün bir çox müəssisə və firmalarda fəhlələrin məvaciblərindən o günün hesabını çıxırlarmış. Bütün dövləti müəssisə və firmalara elam edilir [bildirilir] ki, 12 mart dövləti bayram olduğu üçün heç kəsin məvacibindən çıxıla bilməz. Çıxılmış pullar fəhlələrə qaytarılmalıdır.

BAKİ XƏBƏRLƏRİ

* Nisanın 3 və 4-də Bakıya gətirilmiş ərzaq:

Buğda 4876 put;

Un 2420 put;

Arpa 3584 put;

Saman 2613 put;

Odun 240000 put.

1 May bayramı

Türk Ədəmi-Mərkəziyyət firqəsi “Müsavat”ın Bakı Komitəsi tərəfindən 1 May bayramının ümumi və beynəlmillət bir fəqərəyi-kasibə [proletar] bayramı olduğu nəzərə alınaraq, həman günü tətil etməklə bərabər, bayram saxlamaq təhti-qərara alınmışdır.

Həmkarlar ictimiası haqqında

5 aprelə təyin edilmiş olan Həmkarlar

İttifaqı ictimiasının [yığıncığının] ümum Zaqafqaziya deyil, fəqət Bakı qeyri-müsləman təşkilatları tərəfindən çağırıldığı və buna Dağıstan, Zakaspi, Zaqafqaziya rəngi verilib də, Azərbaycan adının çəkilməməsi və bu ictimaya Gürcüstan demokratiyasının iştirak etməməsi nəzərə alınaraq, Türk Ədəmi-Mərkəziyyət “Müsavat” firqəsinin Bakı Komitəsi tərəfindən həman ictimaya iştirak edilməməsi təhti-qərara alınmışdır.

Keşlədə

“Müsavat” firqəsi Keşlə şöbəsinin bugünlərdə vaqə olmuş [baş tutmuş] ümumi iclasında şöbəyə heyəti-idarə və rəyasət intixab edilmişdir [seçilmişdir]. Sədrliyə Möhsün Kazımov, müavinliyə Baladadaş Vəlizadə, katibliyə isə Mirzə Süleyman Axundzadə, xəzinədarlığa Məshədi Hüseyinqulu Quluzadə seçilmişdir.

İran Maarif Cəmiyyəti

Bugünlərdə bir neçə həvəskar ziyalılar yeni bir maarif cəmiyyətinin təşkilinə hazır olmuşlar. Bu cəmiyyət maarifdən məhrum qalmış iranlı həmvətənlərimizin tərəqqi və təalilərinə [inkişaflarına] yardım edəcəkdir. Vətənimizin pərişanlığı maarifə iştiaq [həvəs] edən cavanlarımızın fikrini büsbütün pozmuşsa da, yenə təbii vətənpərəstlik qəhri, millətpərvərlik zənnimizcə məhv olub getməyəcəkdir.

Binaənileyh [ona görə], ümum həmvətənlilərimizə bu müqəddəs təşkilatın cüz'ündə üzv olmağı tövsiyə edəriz.

Maarifə xidmət etmək arzusunda olan çalışqan gənclərimiz Qubernski küçədə (37 nömrədə) "İttihadi-İraniyan" məktə-

bində saat 9-dan 2-ə qədər yoldaşımız Hacı müəllim Cəfərzadə cənablarına müraciət edə bilirlər.

Heyəti-mütaşəbbisə [Təşəbbüs heyəti]

Pulemyot tutulması

Bakı qalabəyisi [komendantı] qubernatora məlum edir ki, Göyçay uyezdi İvanovka kəndi əhli Vasili Vasilyeviç Kazakov, Semyon İvanoviç Dubrovin və Nikolay Savileviç Vlasov iki dənə pulemyot saxlamaqda müqəssir hesab edilərək bir ay müddətə həbsə alınmışlardır. Qubernatorun əmrinə görə məzkur [adı çəkilən] şəxslərin cəzası üç aya qədər uzadılmışdır.

ƏRZAQ İŞLƏRİ

- Ərzaq Nəzarəti Kəndlilər İttifaqı Cəmiyyətinə kəndlərdə əhaliyə paylamaq üçün ikinci dəfə olaraq min put düyü, beş yüz put kışmış və iki yüz put lobyə buraxmışdır. Təmizlənmiş düyünün gırvənkəsi dörd rublə əlli qəpikdən, kışmış üç rublə əlli qəpikdən, lobyə iki rublə əlli qəpikdən təqsim olunacaqdır [paylanacaqdır]. Binaənileyh [ona görə], ətraf kənd əhalisi Kəndlilər İttifaqına müraciət edib, məzkur [deyilən] şeylərdən öz hissələrini istəsinlər.

- Sabunçu El dükkanı Ərzaq Nəzarətinə müraciət edib, əhaliyə paylamaq üçün 20 put küncüt yağı, 50 put kışmış, 52 put təmizlənmiş düyü və 50 put da lobyə istəmişdir. Ərzaq Nəzarəti məzkur şeyləri cəmiyyətə buraxıb, küncüt yağının gırvənkəsini 18 rublədən, qalan ərzaq şeylərinin də əvvəlki qayda ilə buraxılmasını xəbər vermişdir.

FƏHLƏ HƏYATINDAN

Cümə günü aprelin 4-də Binəqədi “Narodni dom”unda [Xalq evində] Binəqədi mədən dairəsi əmələləri və kəndçilərin iclası vaqə olmuşdur [baş tutmuşdur]. İclas açıldıqda Piri Mürsəlzadə əhvali-hazirə haqqında bəyanat vermişdir. Bədəhu [sonra], iclasda bir çox məsələlər müzakirə edilmişdir. O cümlədən, su məsələsi müzakirə edilib böylə qərardad edilmişdir ki, hərgah üç gün müddətinə qədər Binəqədiyə su gətirilməzsə, ümum əmələlər tətıl edəcəklərdir. Bugünlərdə Şişə [Şuşa] şəhərində Azərbaycan ordusunun rus və müsəlman afisərləri [zabitləri] əski üsuli-idarə tərəfdarı olaraq irticai nəğmələri oxumaları kimi qəmli hadisəni müzakirə edərək, qərardad edilmişdir ki, afisələrin böylə xainanə hərəkətinə qarşı ciddi surətdə protesto edilib, tezliklə gənc ordunun böylə müzirr [zərərli] şəxslərdən təmizlənməsi hökumətdən tələb edilsin. Bundan sonra “Narodni dom”un yenidən düzəlməsi müzakirə edilmiş və bu barədə dəxi qətnamə çıxarılmışdır.

AZƏRBAYCANDA

Qusar nahiyəsindən

Məşhur millətpərəstlərimizdən Quba qəzası daxilində Xuluq qəryəli [Xuluq kəndindən] maarifpərvər Hacı Cavad Vəlibəyzadə 11 mart 335 tarixində məktəbi təşrif edərək camaat hazır olduğu halda şagirdəni [şagirdlərə] qarşı bərvəchi-ati iradi-nitq etmişlərdir [aşağıdakı kimi nitq söyləmişlər]:

“Övladlarım, həmd olsun sizin bu gün sinninizlə [yaşınızla] bərabər elminiz dəxi böyümüş olduğundan, sizə çocuq nəzəri ilə baxmaq olmaz. Zira siz dördüncü və üçüncü siniflərdə bulunursunuz. Bina-bərin [buna görə], söyləyəcəyim sözlərə eycə diqqət etməyiniz və ona görə hərəkət etməyiniz lazımdır. Şimdiyə qədər çocuq olmuşsunuz, məlumunuz olmamış. Fəqət, şimdi təhsil sayəsində bilir və bilmişsiniz ki, bu biçərə Xuluq camaatı, daha doğrusu sizin babalarınız 15 sənədən bəri zalım Nikolayın zülmü altında gizli bir məktəb vücudə gətirmişlərdir. Sinniniz müsaidsiz olmadığı üçün məktəbimizin neyçün gizli olduğunu dərk etməyəcəksiniz. Ancaq mən sizə səbəbini bəyan edəyim. Biz müsəlmanların intişarı [yayıması] tarixin əvaxirinə [axırlarına] təsadüf edir. Son zamanlarda gələrkə az müddətdə intişar edən və 400 milyonluq bir kütlə hasil edən müsəlmanlardan digər millətlər istiqbalda [gələcəkdə] xof etdikləri üçün daima onları, yəni biz müsəlmanları təhsili-elmədən mən etmişlərdir [uzaq saxlamışlardır]. Zira, tərəqqi və təali [inkişaf, ucalma] elmlə olduğundan şübhə olmadığı üçün bizi də sərbəstcə təhsili-elmə buraxsaydılar, az zamanda şübhəsiz ki, biz müsəlman milləti dünyaya hakim olardıq. Binaənileyh [ona görə], yalnız biz Rusiya müsəlmanları deyil, bütün dünyadakı müsəlmanlar bu bəlayə giriftar olmuşlardır. Fəqət müharibə-hazirəyi-ümumiyyə [hazırkı ümumi müharibə] zalım, qəddar hökmdarların bəzisini münqəriz [məhv], bəzisini dəxi aciz bir hala gətirdiyi üçün onların pənəcəyi-qəhri altında yaşayan bizim kimi millətlər dəxi mövcudiyətlərini isbata

qalxısaq, istiqlalyyətlərini elan etməyə başladılar. İştə miləli-məzkurədən [deyilən millətlərdən] biri dəxi biz Azərbaycan millətiyə ki, kəndi istiqlalyyətimizi elan, kəndi hökumətimizi təşkil etdik.

İstiqlalyyətdə nədir? İstiqlalyyətdə kəndi-kəndini idarə etmək, başqa millətin idarəsinə tabe olmamaq və hökumət kəndi millətindən olmaq deməkdir ki, bizim də hökumətimiz şimdi Azərbaycan millətindən seçilmiş məbuslar və o məbuslar tərəfindən intixab edilmiş [seçilmiş] nazirlər vasitəsilə icra edilir. Həmd olsun, hökumətimizin əsası hürriyyət, ədalət, müsavət qaydasına tövfiqən [uyğun] vəz edilmişdir [qoyulmuşdur]. Fəqət, balada zikr etdiyimiz vəchlə [yuxarıda dediyimiz kimi], millətimiz avam olduğu üçün millət arasında təxrib mikrobları milləti zəhərləyərək istiqlalyyətimizə mane olmaq, gözəl hürriyyətimizi, parlaq günlərimizi qərəzi-şəxsilərinə qurban etmək istəyərkə, başqa dürlü təfsir edirlər [yozurlar]. Halbuki, siz biliniz və nəsil ki, coğrafiyada oxumuşsunuz, şimalən Samur nəhrindən bəd edərək [başlayaraq], cənubən Şimali İran dəxi daxil olmaq üzrə Azərbaycan təsmiyə edilir [adlanır] və məzkur yerin üzərində yaşayan millətlərə dəxi Azərbaycan milləti namı [adı] verilir.

Millətimiz silki-cəlili-əsgəridən [şanlı hərbcilər təbəqəsindən] daima xof edirlər, halbuki əsgər olmasa, bir millət irz və namusunu nə ilə mühafizə edə bilər? Nəsil bir sənə bundan müqəddəm [qabaq] gözümüzə gördük, başımıza gəldi, həman işlər yenə ola bilər. Binaənileyh, siz bu kimi işlərə meydan verməyərək, daima hökumətimizin əvəmirinə müti olmağa [əmrinə itaət etməyə] diqqət edin və o

mikrobların məhvəyə çalın. Yaşasın Azərbaycan!”

Şagirdən və camaatdan bəzilər “Biz istiqlalimizə mane olan mikrobları daima məhvəyə çalaraq, onlarla daima düşməniz və onları heç bir zaman istəməyiz. Ümid edərək ki, onlar da dərk edərək, onlar da çalışsınlar. Yaşasın Azərbaycan hökumətimiz! Yaşasın istiqlalımız!” deyərək, cavab verdilər.

*Xuluq məktəbi-rüşdiyyəsi müdiri:
Məhəmməd Şərif*

Qarabağ haqqında İngiltərə əsgəri həyatından

(Rəsmi məlumat)

İngiltərə komandanlığı bütün Şuşa, Zəngəzur, Cəbrayıl və Cavanşir uyezdləri [qəzaları] əhalisinə icbari surətdə əməl etməkdən ötrü elan edir ki:

1) 1919-cu il martın 10-dan Azərbaycan Hökumətinin qətnaməsinə görə doktor [Xosrov bəy] Sultanov Şuşa, Zəngəzur, Cəbrayıl və Cavanşir uyezdlərinə general-qubernator təyin edilib, İngiltərə komandanlığının müavinətindən [dəstəyindən] istifadə edir.

2) Davam edən qanunlar mövcubincə [qanunlara əsasən] bütün əhalinin ehtiyacını bilməliyə rəf etməkdən [tamamilə aradan qaldırmaqdan] ötrü general-qubernator nəzdində altı nəfər müsəlman və ermənidən ibarət bir şura təşkil edilir.

3) İngiltərə komandanlığı nümayəndəsi sifəti ilə həmin şuraya İngiltərə həyatından bir zabit daxil ola bilər.

4) General-qubernatorluq dairəsində olan xidmətçilərin məvacibi və başqa xərclər Azərbaycan Hökuməti xəzinəsindən verilir.

5) Hamı mübahisəli məsələlər Sülh Konfransında həll ediləcəklərdir.

6) General-qubernatorluq dairəsində olacaq əsgəri qitəat hərəkəti [hərbi hissələrin hərəkəti] əvvəlcədən İngiltərə həyatına xəbər verilməlidir.

7) Bu məlumatla İngiltərə Hökuməti göstərir ki, general-qubernatorluq dairəsində qanun və asayışı qorumaqdan ötrü general-qubernatora həvalə edilən vəzifələrə əməl edilən zaman general-qubernator tərəfindən və onun təşkilatlarından verilən hər bir əmrlərə, tədbirlərə bilatərəddüd [tərəddüdsüz] əməl etməlidir. İngiltərə komandanlığı hər bir qanuni tədbirlərə müavinət edəcəkdir.

*Bakıda olan İngiltərə qüvvəsi
komandanı polkovnik D. Şattlvort
3 aprel 1919 sənəsi, Bakı*

Şuşa Müdafiyyə-Milliyə Heyəti tərkibindən

Müdafiyyə-Milliyə Heyəti-İctimaiyyəsi [Milli Müdafiə İctimai Heyəti] bununla ümum şəhər və qəza camaatına elan edir ki, Türk hökuməti şəhərimizdə hökumət etdiyi vaxt özü üçün neçə nəfərdən mürəkkəb [ibarət] köməkçi və yaxud xəzinədar götürdüyü sırada əvvəl dəfə olaraq özünə xəzinədar qərar verdiyi Saleh Hüseyinov, ikinci olaraq İsgəndər Nəsirov isə, üçüncü Seyid Məshədi Zülfüqar Axundov olub da, Türk ordusu Qafqazdan çəkilənə kimi yox, bugünə kimi öz xəzinədarlığında davam etdiyindən, Müdafiyyə-Milliyə Heyəti-İctimaiyyəsi Hilali-Əhmər [Qırmızı Aypara] cəmiyyəti ilə bərabər lazım və vacib bildi ki, bir dəstə müfəttiş komissiyası təşkil etsin. Həmin niyyəti qövlədən feilə [söz-

dən işə] gətirib, zeylədə mühərrər [aşağıda yazılmış] 9 nəfərdən ibarət bir müfəttiş komissiyası təşkil etdi.

İştə müfəttiş komissiyası: doktor Fərhad bəy Ağayev, doktor Tağı Kərimov, Kərbəlayi Ələkbər bəy Səidbəyov, Məshədi Məcid Süleymanov, İsa Səfərov, Məshədi Məhəmmədəli Hüseyinov, İsmayıl Hacıyev, Məshədi Şirin Ələsgərov və Murtuza Əsədov.

Balada mühərrər [yuxarıda yazılan] komissiya iki gecə – ki, ibarət olsun rəbi-ülaxir ayının 4-5-ci gecəsindən, artıq diqqət və etina ilə məzkur Məshədi Zülfüqarda olan istər hökumət binagüzarlığı [sərəncamı] ilə olan mədaxil-məxarici, istər müdafiyyə-milliyə [milli müdafiə] üçün toplanan pulun və sərfinin haqq-hesabını layiqincə verdikdən əlavə, neçə rəqəm və neçə rəqəm də 20 min manatdan ziyadə balada mühərrər Məshədi Zülfüqarın əlindəki, camaatdan bir kimsədə belə xəbərdar olmadığı hesabı göstərilib, təyin etdiyimiz müfəttiş komissiyası haqq-hesabın artıq dərəcə muntəzəm olduğundan dolayı şəhərimizdə əvvəl dəfə olaraq bu cür müsəlman içində hesabi-layiqli apardığını gördükdən, izhari-təşəkkür etməklə bərabər, Məshədi Zülfüqardan məmnun qaldıqlarını məclisə təqdim etdilər.

Məclis 62 nömrəli Müdafiyyə-Milliyə Heyəti-İctimaiyyəsi məzbətəsində [protokolunda] qeyd etdiyindən əlavə olaraq, Məshədi Zülfüqardan izhari-təşəkkür edib də və camaata elan etməyi lazım və vacib bildi.

*Müdafiyyə-Milliyə Cəmiyyətinin
sədri: Kərim Mehmandarov
Katib: Zeynalabdin*

Salyandan

Salyan əzi-əsgər [hərbi çağırış] şöbəsi Salyan və ətrafından hənzur [hələ, hal-hazırda] əsgər toplamaqla məşğul bulunur və toplanan əsgərimiz peydərpey [bir-birinin ardınca] Salyana təhsid olunur [yığılır].

Bugünlərdə Salyana tabe Xıllı qəsəbəsi camaatından martın 20-də bir qədər əsgər toplanmışdır. Bura mütəbəranından [mütəbər şəxslərindən] Mehmanov cənabları kəndi bağçasında bir müşayiət məclisi tərtib edərək həm əsgərləri və həm də qəsəbə rüəsasını [başçı-larını] məclisə dəvət etmişdir. Məclisdə əklü-şürb bə'dində [yemək-içməkdən sonra] axund Molla Ağababa Axundzadə cənabları əsgərliyə və onun vəzaifi-müqəddəsəsinə [müqəddəs vəzifələrinə] dair müfəssəl bir nitq irad edərək [nitq söyləyərək] əsgərlərə dua etmişdir.

Bundan sonra əsgərlərin miyanında [arasında] ələttəsavi təqsim olunmaq [bərabər surətdə bölünmək] üzrə atıdki zəvat bərvəchi-zir [aşağıdakı şəxslər bu qaydada] ianə etmişlərdir:

Mehman Mehmanov 1000 manat, Əbdürrəhman Mehmanov 500, axund Molla Ağababa 225, Adil 200, Məshədi İsrəfil 200, Mirmustafa 200, Kərbəlayi Fətulla 200, Xəlil 200, Eyvaz 200, Məshədi Əlibala 200. Sairləri də 100-dən 50 manata qədər ianə etmişlərdir ki, məcmusu [cəmi] 6400 manat bir yekun təşkil etmişdir.

Bundan əlavə, Xançobanlı (Astanlı) camaatından əsgər toplana bilməmişdir. Məzkur [deyilən] camaat dəxi Xıllıya mütəbətən [onlara uyaraq] 12000 manat toplamışdır və əsgərlər miyanında müsəvi

olaraq təqsim etmişlərdir [əsgərlər arasında bərabər bölmüşlər]. Fövqəzəkir [yuxarıda deyilən] ianənin 4000 manatını yalnız Hacı Əziz cənabları vermişdir.

İştə inqilabdan şimdüyə qədər Salyan və ətraf islamı hər bir işdə olduğu kimi əsgər verməkdə və əsgərlərimizə maddi və mənəvi ehtiram etməkdə də sair islam qardaşlarımıza nümunəyi-imtisal [timsal] olurlar. Salyana toplanmış əsgərlər martın 27-də mənaqeyi-aidəsinə sövq və təhsid ediləcəklər [aidiyyətli yerlərə göndəriləcək və yığısacaqlar] ki, bu xüsusdakı məlumat sonra olacaqdır.

[Rüstəm] İskəndərzadə

Lənkərandan

15 mart. Muğan əsgərləri şəhərə varid oldular [gəldilər]. Şəhərdə olan əsəkir [əsgərlər] onlara təslim olub bəzisi xəl'i-əsləhə olundular [tərkisiləhə edildi]. Dün Makarov Bakıya gedib, onun qoşunu da dağıldı.

Şəhərin əhalisi, hərçənd, onun qoşununun etdiyi təəddi [qanunsuzluq; insafsızlıq] və zülmündən xilas oldularsa, lakin biçərə müsəlmanlar yağışdan çıxıb yağmura düşdülər. Xaxolların gələn vaxtıdan gün-gündən zümləri və qarətləri artır. Hər gün dükanlardan arpa, düyü və qeyrə cəbrən götürüb aparılır. Keçən gecə Yetirmalay mehmanxanasına gedib oradan 25 min manata qədər şərəb oğurlayıblar.

16 mart. Üç nəfər xaxollardan gündüz saat 12 radələrində Böyük Bazara gedib, təqsirsiz Yəhya Axundovun dükanına girib, onu hədələyib 3200 manat pulunu alıb, üzündən və əlindən xəncərlə yaralayblar.

18 mart. Gecə zaat 2-də Kiçik Bazar da saldatlar tərəfindən Məşhədi Ruhulla Qasimovun dükənini sındıraraq, onun arpa və ununu apardılar. Zərər 5 min manata bəliqdir [çatır].

Qaçaq Yunisin yerinə Zuvand mahalına komissar təyin olunan məşhur Qaçaq Məhəmməd 24 mart[da] Lənkəran şəhərində (meydanda) camaat içində güllə atmağa başlarkən 3 nəfər müsəlmana güllə dəyib, ikisi ağır yaralanıb, bunlardan Mirzəağa Ağarza oğlu filfövr [dərhal] qətlə yetişdi.

T. Bayraməlibəyov

AZƏRBAYCAN-ERMƏNİSTAN MÜNASİBATI

Ermənistan siyasi heyəti Qarabağ məsələsi haqqında Ermənistan Xariciyyə nazirinin çəkmiş olduğu teleqrafının surətini Azərbaycan Hökumətinə və İngiltərə komandanlığına general Tomsona göndərmişdir.

Tomsonun Ermənistanə təklifi

Ermənistan siyasi heyəti general Tomsonun martın 14-də Ermənistan Hökumətinə göndərdiyi müraciətnaməsinin surətini almışdır. Bu müraciətnamədə general Tomsonun sədarəti altında üç cümhuriyyət nümayəndələrindən (hər cümhuriyyətdən iki nəfər) ibarət cümhuriyyətlər arasında olan ixtilafı sərhəd məsələlərini həll etməkdən ötrü konfrans çağırılması təklif olunur. General Tomson böylə bir təkliflə Azərbaycan və Gürcüstan hökumətlərinə də müraciət etmişdir.

Cümhuriyyətlər arasında yük nəqliyyatı

Siyasi heyət iki cümhuriyyət arasında yük nəqliyyatı haqqında hazırlanan ticarət müqavilənaməsini Xariciyyə nazirlərinə və Ticarət-Sənəət nazirinə göndərmişdir.

Poçta-teleqraf münasibəti

Azərbaycan ilə Ermənistan arasında olan poçta-teleqraf müahidənaməsi [saziş] bu günlərdə imza ediləcəkdir.

Daşnaklar arasında nifaq

"J. D." qəzetəsi xəbər verir ki, sol daşnaklar sağ daşnakların macəraculuqları [avantüristiklikləri] əleyhinə qalxmışlardır. Qalibiyyət sağlar tərəfindədir. Çünki "mauzer"lilər onların dalınca getməkdədir.

Erməni nümayəndəsi Şuşada

Erməni Teleqraf Acentəliyi aprelin 4-də xəbər verir ki, Ermənistan Şurayı-Vükəlasının [Nazirlər Kabinetinin] qətnaməsi və Baş komandan general Tomsonun razılığına görə Mixail Arzumanov Şuşada İngiltərə komandanlığı nəzdində erməni siyasi nümayəndəsi təyin edilmişdir.

GÜRCÜSTANDA

Ömər Faiq Əfəndinin yenidən həbsi

Tiflisdən Azərbaycan Məclisi-Məbusanı üzvü Səməd ağa Ağamalıoqluna və idarəmizə böylə bir teleqraf gəlmişdir: "Aprelin 2-də Ömər Faiq əfəndi Gürcüstan Hökumətinin əmrinə görə yenidən həbs edilmişdir, Metex qalmasına salınmışdır."

Qafqaziya konfransı

Gürcüstan Xariciyyə Nəzarəti xəbər verir ki, Tiflisdə Qafqaziya konfransı dəvət edilməsi haqqında hamı cümhuriyyətlər arasında saziş hüsulə gəlmişdir. Aprelin 23-də konfransın açılması təsəvvür olunur. Konfrans iclasları Xariciyyə Nəzarətində vaqə olacaqdır.

Təbrizə qədər qatar

Tiflisdən Təbrizə qədər dəmiryol hərəkəti başlanması məsələsi bu günlərdə həll ediləcəkdir. Hələliyə həftədə iki qatar buraxılması təsəvvür olunur. Tiflisdən Təbrizə qədər bilet qiyməti 250 rublə olacaqdır.

Türkiyə konsulunun həbsi

Tiflisdə "Orient" mehmanxanasında yaşamaqda olan Türkiyə sabiq konsulu Həsən bəy İngiltərə əsgəri komandanlığı tərəfindən həbs edilmişdir.

Artvin və Ardanuçda

Türklər getdikdən sonra Artvin və Ardanuç rayonlarında məhəlli [yerli] müsəlman nümayəndələrindən ibarət şuralar əmələ gəlmişdir. İngiltərə komandanlığı oraya biri rus, digəri erməni, iki uyezdnə naçalnik [qəza rəisi] təyin etmişdir. Məzkur [deyilən] şuralar onlara tabe olmaqdan imtina etmişlərdir. Bu günlərdə general-qubernator Kukuelis oraya varid olub şuraların təzə uyezdnə naçalniklərə tabe olmasını qəti surətdə tələb etmişdir. Şuralar cavab vermişlər ki, onlar İngiltərə nümayəndələrinə tabe olmağa hazırdırlar, fəqət heç bir halda ruslara və ermənilərə tabe olmazlar. Orada ingilis saldatı yoxdur, ancaq Artvində 50 nəfər vardır.

Qaçqınlara yardım

Bilafərqi-millət [millət fərqi qoymadan] qaçqınlara müavinət etməkdən ötrü aprelin 2-də Amerikadan Tiflisə 40 nəfər şəfqət bacısı və qeyri mütəxəssislər varid olmuşlardır [gəlmişlər]. Bu dəstə ilə bərabər "Tayms" qəzetəsi müxbiri kapitan Benet də gəlmişdir.

"Şimali Qafqaziya" qəzetəsinin qapanması

Rus dilində Tiflisdə nəşr olunan "Şimali Qafqaziya" (Severni Kavkaz) qəzetəsi Dağıstan Hökumətinin binagüzarlığı [təşəbbüsü] ilə dayandırılmışdır.

Gürcüstan sülh heyətinin vürudu [gəlişi]

Gürcü sülh heyəti üzvlərindən bir paraları aprelin 2-də İstanbuldan Tiflisə övdət etmişlərdir [qayıtmışlar]. O cümlədən, Nikoladze, Robakidze, professor Cavaxişvili, Qambaşidze, Zurabişvili, general Odişelidze və qeyriləri.

ŞİKAYƏT

Müdiri-möhtərəm!

Kamali-ehitramla xahiş edirəm ki, zeyldəki [aşağıdakı] mətləbi qəzetənizin bir guşəsinə dərcə qareinə ixbar edəsiniz [oxuculara xəbər verəsiniz].

Hürriyyət günəşi tülu edərəkən [doğarkən], cəmi miləl və təvaif [millətlər və tayfalar] öz mətləbi-aliyyə və məqsədi-mühümmələrinə [ali mətləblərinə və vacib məqsədlərinə] nail olmaq ümidi ilə yaşıyırlar. Xüsusən, Rusiya torpağında mərkəzi-islam olan Qafqaz əhaliyi-islamiy-

yəsi öz arzularına nail olmuşuq, deyə uçurlar. İslam bayrağının ucalmasına və Azərbaycan Hökumətinin təşkil edilməsinə təşəkkür edib, öz ürəklərində olan üqdənin [düynün, çətinliyin] həll olmasını rica edirlər. Yüz illərlə Nikolay zülmündən məhv olmuş şəriəti-müqəddəsənin islam qüvveyi-cəbriyyəsi [məcbure-dici gücü] ilə icra edilməsini rüəsayi-hökumətdən [hökumət başçılarından] kamali-əcz ilə [acizənə] iltimas edirlər.

Məlumdur ki, qüruni-maziyyədə və əyyami-haliyyədə [keçmiş əsrlərdə və indiki zamanda], hər dövrdə hökumət və şəriət tövəm [əkiz] yaşayıblar və şəriətin əhkamı [qanunları] o zamanənin hökumətinin tərvic [rəvac verməsi] və himayəsi ilə icra edilib də, o hökumətin və şəriətin əhli dünya və axirət səadətinə nail olublar. Bəs bir belə zamanda ki, bihəmdülillah hökumət – islam və iş başında bərqərar olanlar – müslimin və əhkami-şəriətə dara [şəriət qanunlarının bilicisi], köhnə hökumət vəz edən qanun ki, xilafi-şər'i-dini-islamdır [islam dininin qaydalarına ziddir] və avamünnas [xalqın cahil qismi] eyni zamanda onu cari [icra] edirlər. Məsələn, arvad götürüb qaçmaq və iddə içində olan övrəti xətibə etmək [nişanlamaq] və ya ki qız götürüb qaçmaq ki, baisi-ədavət və fəsad və xunrizlikdir [düşmənciliyə, fitnəyə və qan tökülməsinə bais olur]. Bəlkə demək olar ki, əgər bu iki şeydən bu səfəhatda [bu tərəflərdə] olmasa, heç bir fitnəvü-aşub [fitnə-fəsad] bu yerlərdə əmələ gəlməz. Lihaza [ona görə], kamali-əcz və təhəqqürlə [acizənə təzim edərək], uca olan hökumət ağalarından və şeyxülislam və müftü həzrətlərindən rica olunur ki, bu işə cəlvəgir olmağı [xüsusi nəzər yetirməyi] uyezd və

uçastka və kəndistan hakimlərinə elan etsin.

O vaxtdan ki, hökuməti-islam olmağı əhali biliblər, belə işləri tərək etmişdilər. Amma bu yaxın zaman yavaş-yavaş genə bu işi başlayıblar. Necə ki, Dəvəçi uçastokuna mülhəq [bitişik] Əlixanlı icmasından Eynibulaq kəndində bu hadisə vəqə olub. Axsamdan bir saat keçmiş dörd adam Ağacan və Vəli Hacı Dadaşbala oğlanları və Hidayət Qərib oğlu və Əliağa Ağabala oğlu tufəng atışı ilə Hacı Əli Həsən oğlunun evin basıb iddə içində olan qızı Sürəhi namı ki, Ağaverdi Nəcəf-quluoğlunun mütəəlliqəsidir [ailəsidir], aparıblar. Bunu isə sübh camaat xəbər-dar olub, bu bizim şəriətə xilafdir deyə, icma kəndxudasına və kənddə süknə edən [yaşayan] axundlara məlum ediblər. Bu qız iddə tamam olunca atasının evinə qayıtmağı camaat və axundlar və yüzbaşı istəyiblərsə, bacarmayıblar. Hökumət bu barədə buyuracağı məlum olmadığına görə, nə camaat və nə yüzbaşı zor etməyiblər. Fövqdə zikr olunan [yuxarıda adı çəkilən] ağalardan rica olunur ki, bu barədə rəyləri və tədbirləri nə isə əhaliyə məlum etsinlər və hökmi-ilahi bu barədə nə isə əhali xəbər-dar olsun.

*Əlixanlı icmasının pıxod mollası:
Əlihəsən Molla Məhəmmədağlı oğlu*

Doktor Ağahüseyn Kazımov

Gəlib naxoşları yenə qəbul etməyə başlayıbdır. Əmrəzi-daxiliyyə [daxili xəstəliklər]. Qəbul edir səhər saat 10-dan 11-ədək; axşam saat 5-dən 7-yədək. Ünvan: Parapet, Şəfi İbrahimovun evində 3-cü mərtəbə. Telefon: 86-27.

5780

Doktor Musa bəy Rəfiyev

Daxili əmrəza [xəstəliklərə] düçar olan naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Səhər saat 9-11-ə kimi. Axsam saat 5-7-yə kimi. Ünvan: Armyanski, nömrə 15. Telefon 16-80.

b-37

Elan

Mən Mirzə Vəli Əliyev Mirtağlı Mirmehdiyevə verdiyim vəkalətnaməni puç edirəm.

5781

**Müvəqqəti müdir:
Hacıbəyli Üzeyir**

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR**İran və biz**

səh. 104. “Nəbati, Raci, Məhəmməd Bağır, Dilsuz, Ləli...”: Azərbaycan şairləri Əbülqasim Nəbati, Əbülhəsən Raci, Məhəmməd Bağır Xalxali, Məhəmməd Əmin Dilsuz və Mirzə Əli Ləli nəzərdə tutulur.

səh. 105. “şirü-xurşid məmləkəti”: (aslan və günəş ölkəsi) gerbində aslan və günəş təsvirləri olan İran nəzərdə tutulur.

səh. 106. “Qafqaziya türkcəsindən rus-caya bir lüğət tərtib edən... Qənizadə...”: “Lüğəti-rusi və türki”, “İstilahe-Azərbaycan” kimi kitabların da müəllifi olan yazıçı, pedaqoq və publisist Sultanməcid Qənizadə nəzərdə tutulur.

“Azərbaycan istilahi”: Sultanməcid Qənizadənin, Azərbaycan dilinin qrammatikasını öyrədən kitabı “İstilahe-Azərbaycan” nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Məclisi-Məbusanında

səh. 106. “Yusif bəy, sayın görək neçə adam var?»: Azərbaycan Cümhuriyyəti Parlament İdarəsinin kvestoru olmuş Yusif Ağabəyov nəzərdə tutulur.

Qəzetələrdən

səh. 111. “cəhənnəm makinası” [machine infernale]: müxtəlif çaplı partlayışlar meydana gətirmək məqsədi ilə istifadə olunan, bəziləri saatlı mexanizmlə təchiz edilmiş mərmə yaxud çoxlüləli top.

səh. 112. “Rada”: ali qanunvericilik orqanı.

Dağıstan əhvalı

səh. 112. “Çərkəz Əsgəri Firqəsi” [Çərkəz Hərbi Diviziyası]: Çərkəz Süvari Alayı nəzərdə tutulur. 1914-cü ilin avqust ayında təşkil

edilən bu alayın komandiri 1917-ci ildən etibarən Sultan Krım Girey idi.

Azərbaycan haqqında tarixi, ədəbi və siyasi məlumat

səh. 115. “Kəlbəli xan Ziyadxan”: XVII əsrdə yaşamış şair və Qarabağ bəylərbəyi Ziyadxanlı Kəlbəli xan Müsahib nəzərdə tutulur.

səh. 116. “Ke Rostəm yəli bud dər Sistan, / Mənəş kərdəəm Rostəmə dastan”: Rüstəm Sistanı bir pəhləvan idi, / Mən onu dastan qəhrəmanı Rüstəm etdim.” (farsca)

“Mahmud şah”: Qəznəvilər dövlətinin hökmdarı Sultan Mahmud Qəznəvi nəzərdə tutulur.

“Əgər madərə şah banu bodi, / Məra sim o zər ta be zanu bodi”: Əgər şahın anası banu olsaydı, / [Onun verəcəyi] gümüş və qızıl dizimə çatardı.” (farsca)

“Baharın ilhamları və ictimai rəmzlər” şeiri (səh. 117) üçün lüğət

əlhan: nəğmələr; gözəl səslər
həzar: bülbül
şairi-mürğani-xoşəlhan: gözəl səslə quşların şairi
ruxi-gül: gülün yanağı
xəndan: gülən
eydi-təbii: təbiətin bayramı
kisveyi-səbzini-rəbii: baharın yaşıl libası
ərvahi-bahari: baharın ruhu, nəfəsi
nigəh-əfruz: göz oxşayan
əlvahi-bahari: bahar lövhələri
nəş’əti-üxra: bir başqa nəşə
səzavari-tamaşa: tamaşaya layiq
gülzar:gül bağçası
əzhar: çiçəklər
simayi-dirəxşəndeyi-xurşidi-səma: səmanın günəşinin parlaq siması
əş’ar: şeirlər
pişgəhi-qönçədə: qönçənin qarşısında
əş’areyi-rəngin: rəngarəng şeirlər
dərperdə: pərdə içində, örtülü

rüxsareyi-rəngin: gözəl üz
səhneyi-səbzini-çəmən: çəməninin yaşıl səhnəsi

xəndeyi-zində: canlı gülüş
rüxsari-gül: gülün yanağı
bus etmək: öpmək
xəndeyi-əhmər: qırmızı rəngli gülüş
gül-dəhən: gül ağızlı
mükəddər: kədərli
tülu etmək: (günəş və s.) doğmaq
üzar: üz

çöhreyi-məsturü-füsunkar: örtülü və füsunkar çöhrə
rüksar: yanaq
nəş’əti-üxrayi-təbii: təbiətin bir başqa nəşəsi

bürhan: dəlil; sübut
fəsl-i-dilarayi-təbii: təbiətin könül açan fəsl
gülürx: gül üzlü
ruyi-gülərə: gül bəzəyən üz
nəğməyi-zində: canlı nəğmə
səhab: bulud

səh. 117. “Ey Gülrüxum, ey Cənnətim, ey ruyi-Gülərə!»: buradaki Gülrüx, Cənnət, Gülərə eyni zamanda qadın adları olduğundan, şeirdə dırnaq içində verilmişdir.

səh. 118. “Güllər açacaq olmaz isə bülbül önündə”: buradaki Güllər eyni zamanda qadın adı olduğundan, şeirdə dırnaq içində verilmişdir.

Azərbaycanda:**Qusar nahiyəsindən**

səh. 120. “11 mart 335 tarixində”: burada il rumi təqvimlə (1335-ci il) göstərilmişdir; miladi təqvimlə 11 mart 1919-cu ilə uyğundur.

Azərbaycanda:**Qarabağ haqqında İngiltərə əsgəri heyətindən**

səh. 122. “...qanun və əsası qorumaqdan ötrü...”: qəzetdə “qorumaqdan” yerinə

“qoymaqdan” getmişdir.

Azərbaycanda:**Şuşa Müdafiyyə-Milliyə Heyəti tərəfindən**

səh. 123. “rəbiülaxir ayının 4-5-ci gecə-sindən”: burada tarix hicri təqvimlə verilmişdir; miladi tarixlə 1919-cu il yanvarın 7-8-inə uyğundur.

Azərbaycanda:**Salyandan**

səh. 123. “Xançobanlı (Astanlı) camaatından...”: qəzetdə “Xançobanlı” yerinə “Xocabanulu” getmişdir.

Azərbaycanda:**Lənkəranda**

səh. 124. “Böyük Bazar”: Lənkəran şəhərinin məhəlləsi.
“Kiçik Bazar”: Lənkəran şəhərinin məhəlləsi.

Azərbaycan-Ermənistan münasibəti

səh. 125. “J. D.”: erməni qəzeti “Joxovrdi dzayn” (Xalqın səsi) nəzərdə tutulur.

Gürcüstanda

səh. 125. “Metex qalası”: Tiflisdə tarixi qala. XIX əsrin əvvəllərindən etibarən həbs-xanaya çevrilmişdir.

Şikayət

səh. 126. “iddə”: İslam şəriətinə görə, ərindən boşanan (yaxud əri vəfat edən) qadının təkrar ərə gedə bilməsi üçün gözləməli olduğu müddət.

səh. 127. “prixod”: camaatın ianələri hesabına saxlanan yerli (məhəlli) dini icma.